

и. с. д-р Р. Чобанова, Г. Димитров,
и. с. д-р П. Илева, и. с. д-р Р. Бакърджиева

ФИНАНСОВА СРЕДА И НОРМАТИВНА БАЗА ЗА ТЕХНОЛОГИЧНА ПРОМЯНА

В условията на глобална технологична промяна конкурентоспособността се определя от способността за ускорено обновяване на технологиите. Предизвикателствата на глобалната технологична промяна за България се съчетават с проблемите на тежката икономическа криза и необходимостта от реструктуриране на икономиката в съответствие със съвременните изисквания на реалните пазари, финансовата среда и нормативната база имат особено важно значение за преодоляването на тези препятствия пред развитието на страната. Във връзка с това настоящата студия акцентира върху анализа на финансовата среда и нормативната база от гледна точка на възможностите им да създадат условия и подпомогнат акумулирането на източници за обновяване и промяна на технологиите за производство, като се формулират някои предложения, отчитайки опита на Германия.

1. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ИКОНОМИЧЕСКАТА СРЕДА ЗА ТЕХНОЛОГИЧНО ОБНОВЯВАНЕ

Провежданите от началото на 90-те години реформи в страната игнорират технологичната промяна и нейните икономически аспекти като особено важен фактор на развитието. Този съществен пропуск в икономическата политика ускорено отдалечава националното производство от съвременните изисквания на международната конкуренция, още повече че основната насоченост на тази политика е към отваряне и интегриране с развитите световни пазари.

Дългото и болезнено провеждане на реформи в България в съчетание с морално остарялата технологична база и липсата на адекватна иновационна политика имат като резултат производството на неконкурентна продукция. А в новите условия мащабът, отвореността на икономиката, в съчетание с колапса на пазара на страните от бившия СИВ, налагат необходимостта от пласмент на пазари в индустриализирани страни. Това предизвикателство се съчетава с ограничаване възможностите на държавата за пряко дългосрочно финансиране и последващ преход от гъвкави твърди (фиксиран, с ограничаване на държавните субсидии) бюджетни ограничения (from „soft budget constraint“ to „hard budget constraint“).

Трудността да се реагира на тези предизвикателства на съвременното развитие се увеличава от съществуването на редица съпътстващи проблеми. Сред тях с особено значение е необходимостта от нови подходи и методи на управление и организация на икономическите системи. Твърде често липсата на готовност за такова управление се съчетава с въвеждането на системи за управленска мотивацията, които в най-добрия случай довеждат само на пръв поглед до финансова стабилизация на предприятията. Те съдържат елементарен набор от критерии, често продиктуван от желанието на отрасловите министерства да се отчете подобряване на основните показатели за дейността на държавните предприятия. Но дори когато според тези опростени критерии се наблюдава финансова стабилизация, то тя е кратковременна и не подхожда бъдещ растеж на производството на конкурентна продукция. Обикновено отчетните печалби или намалени загуби в предприятията са резултат от рязко съкратени или липсващи разходи за изследователска, развойна, рекламна и инвестиционна дейности, които при съвременните нормативни изисквания не са задължителни или не са данъчно облекчени. Липсата на подходяща финансова и нормативна среда, стимулираща технологичната промяна, рефлектира както върху поведението на производствените, така и върху финансовите предприятия, чиито дейности са решаващи за цялостното технологично обновяване на икономиката.

Нерационалното от гледна точка на конкурентното развитие управленско поведение се допълва и от липсата на приложими инструменти за дългосрочно вътрешнофирмено и външно финансиране. В резултат на неадекватната амортизационна политика предприятията са до голяма степен декапитализирани. Липсата на външни за предприятията източници за финансиране на иновационни проекти се определя от наличния инвестиционен ресурс и от макроикономическата среда.

За да има инвестиции в една икономика, част от дохода трябва да се спестява. През последните години обаче се наблюдава ускорено влошаване на съотношението крайно потребление / бруто спестявания. Според данни от НСИ за периода 1991-1994 г. това съотношение от 4:1 се променя на 8.1:1 за българската икономика като цяло. За да може по-голяма част от силно намаления ресурс да се превърне в източник за финансиране на инвестиционни проекти, е необходима съответна инвестиционна среда. Тя се определя от равнището на лихвения процент и инфлацията, от валутния и бюджетния дефицит, от ръста на brutния вътрешен продукт (БВП) и заетостта. Равнището на тези показатели за периода от началото на икономическите реформи не създава условия за създаване на инвестиционна среда, стимулираща набирането на финансови средства за иновационни проекти (вж. табл.1).

Т а б л и ц а 1

Показатели на макроикономическата инвестиционна среда

Показатели	1992 г.	1993 г.	1994 г.	1995 г.	1996 г.
Брутен вътрешен продукт - годишен растеж (%)	-7.3	-1.5	1.8	2.1	-10.9
Заетост	3273661	3221838	3241601	3282183	1279482
Заетост - годишен ръст (%)		-1.6	1.0	1.01	-0.01
Инфлация	79.42	63.86	121.9	32.9	310.8
Основен лихвен процент (%)	41	52	72	34	120
Валутен курс (лв./щ. дол.)	24.495	27.648	54.247	67.168	175.821

Източник: НСИ.

- Ясна е тенденцията към спад на brutния вътрешен продукт (БВП). Ако през 1990 г. БВП на човек от населението в България е 29% от този на страните от ЕС, то през 1997 г. той е едва 19%, според Виенския институт за сравнителни изследвания. Този спад се съпровожда от спад на инвестиционната и иновационна активност. Намалението на БВП се съпътства от намаление на относителния дял на средствата за научно изследователска и развойна дейност (НИРД), която е източник на идеи за технологична промяна в производството. През 1990 г. тези средства са 2.25% от БВП, през 1993 г. - 1,28%, през 1995 г. - 0,6%, през 1996 г. - 0,23%, а през 1997 г. - 0,2%. Или средствата за научноизследователска дейност са намалели повече от 10 пъти за периода 1990-1997 г. За сравнение, в Европа средно за НИРД се отделят около 2% от БВП, в САЩ - 2,7, в Япония - 2,8%. В латиноамериканските и африканските страни се отделят около 0,5% от БВП, или два пъти повече, отколкото у нас. Заложеният от правителството 4%-ен (очакван от западни експерти 3%, а от НСИ - 1-3%) ръст на БВП през 1998 г. едва ли ще окаже видимо положително влияние върху иновационната активност на предприятията. Условие за реална инвестиционна активност е увеличението на потреблението и на инвестициите. Но поради ниските доходи и задлъжнялостта на предприятията това едва ли е постижимо.
- Значителното изоставане на намалението на броя на заетите в сравнение с това на brutния вътрешен продукт за 1996 г. спрямо 1995 г. е фактор, който съдейства за намаляване обема на разполагаемия финансов ресурс в предприятията, а поддържането на заетост под 40% от общото население на страната намалява общия за икономиката финансов ресурс за инвестиции.
- Основният лихвен процент като цена на кредитния ресурс през периода на реформите е висок и възпира търсенето на кредити за иновационни проекти. Отпуснатите кредити до въвеждането на валутния съвет на 01. 07. 1997 г. в голямата си част са невъзвръщаеми и не са насочени към производството. С въвеждането на валутния съвет основният лихвен

процент се понижи рязко. Но както bankerите, така и индустриалците в страната се въздържат от стартиране на инвестиционни проекти, дори от есента на 1997 г. се наблюдава изтичане на български капитали зад граница. Този негативен процес се определя от редица причини, най-важната от които е провежданата лихвена политика. Определеният от Министерството на финансите твърде нисък основен лихвен процент (напр. за 1997 г. - средно 72%) не е обвързан с доста по-високата реална (средно за 1997 г. 578%) и очаквана инфлация, а с решаването на фискални проблеми (възможно поради неразвитостта на пазара на ценни книжа). Отклонението, което за 1997 г. е над 506 пункта, демотивира банките да отпускат кредити и подтиска спестовността в български левове. Тази лихвена политика правителството възнамерява да продължи и през 1998 г. При предвиждана инфлация 16,4%, основният лихвен процент е 10%, въпреки че банките още поддържат лихва в порядъка на 6%. От друга страна, въздържането на банките да отпускат кредити се определя от това, че депозитната им база е краткосрочна. Няма дългосрочни депозити от една година, а инвестиционните проекти обикновено са за повече от една година. Освен това около 40% от депозитите в банковата система са безсрочни, което означава, че вложителите могат да ги изтеглят във всеки момент. На трето място, кредитните институции се боят да отпускат кредити поради неизвестността в поведението на партньора след приватизацията - кой ще е собственикът, кой ще е директорът, каква ще е мисията на предприятието и т. н. Освен това провежданата от 01. 01. 1998 г. преоценка на активите ще направи още по-голяма част предприятията губещи, т. е. неспособни да погасяват кредитите си. При тези условия е твърде рисковано да се предвижда тенденция към увеличение на финансовия ресурс в икономиката за инвестиционни проекти.

Нарастването на валутния курс през периода на преход е благоприятно за износа и по този начин би могло да се разглежда като източник на средства за иновационни проекти и отгук за технологична промяна, но в съчетание с високия лихвен процент и високата импортоекост на българската продукция реално той не стимулира инвестициите, фиксирането на българския лев към германската марка при умерено висока инфлация води до загуба на конкурентоспособност на българската продукция на международния пазар и по този начин ограничава един възможен източник на постъпления за финансиране на иновационни проекти. Вносът ще става все по-атрактивен за българския пазар, но едва ли при формираната се макроикономическа среда би станал канал за трансфер на нови технологии и иновационна активност на предприятията.

Големият дефицит и дълговото бреме рязко съкращават и практически обезсилват държавния бюджет като източник на инвестиционно оживление. Само годишните вноски за погасяване на външния дълг са средно около 1 млрд. щ. дол., освен това общият размер на вътрешния дълг продължава да расте въпреки промените в структурата му. Към м. ноември 1997 г. той е 4 225 141.2 млн. лв. със структура: дълг по

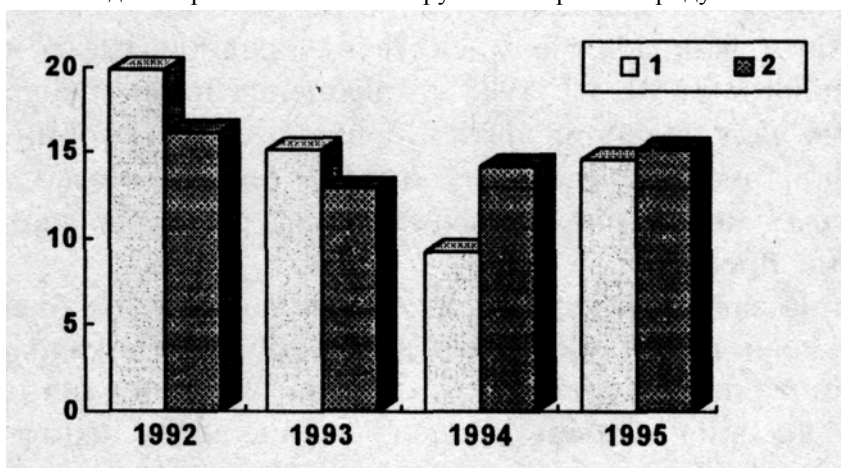
държавни ценни книжа, емитирани за финансиране на бюджетния дефицит - 838541.5 млн. лв., пряк дълг към финансово-кредитни институции - 1 496 696.5 млн. лв., и дълг по други ДЦК, емитирани за структурната реформа - 1 889 903.6 млн. лв., като за м. октомври той е нарастнал с 5.9%.

Цялостната неблагоприятна макроикономическа среда рефлектира в ниския дял на brutните инвестиции в БВП. През 1990 г. те са били 21.3%, през 1994 - 7.5%, 1995 г. - 14.4%, 1996 г. - 11.8%, 1997 г. - 8.9%.

Обобщаваща картина на намаляващите възможности за обновяване на технологиите в страната дават делът на brutното капиталопроизводство и делът на brutното капитализиране на дълготрайни активи в brutния вътрешен продукт. Положителният ефект в резултат на слабата тенденция към увеличаване на дела на дълготрайните активи в brutния вътрешен продукт през 1995 г. (вж. фигура 1) се неутрализира от резкия спад през 1996 г. и очакванията за 1997 г.

фигура 1

Дял на бруто капиталопроизводството и бруто капиталопроизводството на дълготрайните активи в brutния вътрешен продукт

Легенда: 1 - дял на бруто капиталопроизводството в БВП

2 - дял на бруто капиталопроизводството на дълготрайни активи в БВП

Бележка: Данните за 1994 и 1995 г. са методологически прецизирани и не съдържат холдингова печалба Източник: Изчислено по Статистически справочник, 1996 г., стр.196.

България е сред страните, които отделят все по-малко средства за инвестиции, а оттук и за технологично обновяване както при сравняване на периода на реформите с предишни периоди от развитието на страната, така и при сравнение със страните в преход понастоящем. Това се вижда и от сравнението на дела на brutните инвестиции в brutния вътрешен продукт по страни (вж. таблица 2).

Таблица 2

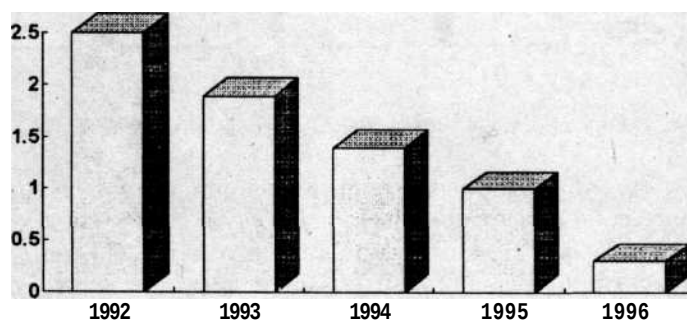
Брутни инвестиции в brutния вътрешен продукт

№	Страни	1989	1991	1992	1993	1994
1.	България	26.0	18.2	21.7	14.5	13.8
2.	Македония		23.00	23.0	17.0	17.0
3.	Полша	16.0	20.0	17.0	16.0	16.0
4.	Румъния	30.0	14.0	17.0	16.0	..
5.	Русия	32.0	25.0	20.0	21.0	21.0
6.	Словакия	29.0	28.0	22.0	27.0	26.0
7.	Словения	18.0	19.0	18.0	19.0	21.0
8.	Чехия	26.0	23.0	25.0	23.0	27.0
9.	Унгария	22.0	19.0	20.0	18.0	29.0
10.	ЦИЕ - средно	21.0	19.5	18.5	17.9	

Източник: EBRD, Transition Report, London 1995, pp. 67, 68. Данните за България са на НСИ.

Средствата, които държавата отделя за инвестиции от бюджета, са все по-малко и характеризират неспособността ѝ да оказва пряко въздействие върху технологичното обновяване (вж. фигура 2). За 1992 г. те са 2.5 на сто, за 1993 г. - 1.9 на сто, за 1994 г. 1.4 на сто, за 1995 г. - 1 на сто, за 1996 г. са 0.3 на сто, а за 1997 г. по всяка вероятност няма да има средства за бюджетни инвестиции.

фигура 2

Дял на инвестициите в държавния бюджет

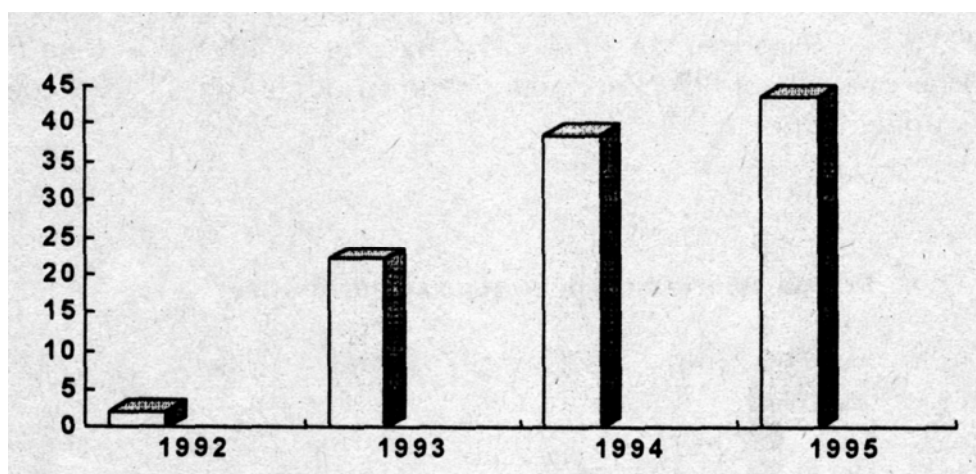
Източник: Бюджети на РБ.

Тези данни показват, че държавата на този етап не може да извършва пряко дългосрочно финансиране в обеми, каквито са необходими за технологично обновяване в българската икономика.

Известен на пръв поглед оптимизъм по отношение на технологичното обновяване има в частния сектор, съдейки по данните за участието му при създаването на БВП. През 1995 г. брутната добавена стойност (БДС), създадена в този сектор, е 390 млрд. лв. по текущи цени, или 13 на сто повече, отколкото през 1994 г., и с 66 на сто повече от 1991 г. (по съпоставими цени). Брутната добавена стойност, създадена в частния сектор през 1995 г., е 44.7 на сто от обема на БВП при 18.6 на сто за 1991 г. Но в този относителен дял 7.6 пункта през 1991 г. и 12 пункта през 1995 г. се дължат на условната рента на жилищата, заемани от собствениците им. Следователно произведената брутна добавена стойност в частния сектор през 1991 и 1995 г. е съответно 11.0 пункта и 32.7 пункта от общата за страната. През 1996 г. частният сектор е произвел продукция с 16 на сто повече от 1995 г. Това се дължи преди всичко на приватизираните фирми, които правят инвестиции и разширяват дейността си. Значително нараства делът на частния сектор в направените в страната разходи за придобиване на материални дълготрайни активи (вж. фигура 3).

фигура 3

Дял на разходите за придобиване на материални дълготрайни активи от частния сектор

Източник: Изчислено по Статистически справочник 1996, с. 96.

фигурата показва подчертана тенденция на засилваща се роля на частния сектор в инвестиционната дейност и, съответно за технологично обновяване, в рамките на икономиката като цяло. Но явно нарастването на тези инвестиции не е в тези обеми и темпове, както в страните от

Наличните данни са за брутната добавена стойност по базисни цени, която се различава от брутния вътрешен продукт по пазарни цени със сумата на стойностите на акцизите, непряко измерените услуги на финансовите посредници, митата върху вноса и неириспадаемия ДДС.

Вишеградската четворка след 1993 г., тъй като в сравнение с тях темповете на нарастване на произведената в частния сектор брутна добавена стойност изостават (вж. таблица 3). Причините за това състояние са комплексни. От една страна, относително бавното и ограничено навлизане на частния капитал в производствения сектор е свързано с необходимостта от по-големи по обем инвестиции, които в страната липсват. По-бавна и несигурна е възвръщаемостта на вложените средства. Липсват свежи пари, чуждестранните инвестиции са недостатъчни да стимулират за развитието на частното производство. Забавен е приватизационният процес. Липсват достатъчно силни икономически и други механизми на данъчното законодателство, които да стимулират частния производител.

Таблица 3

Относителен дял на брутната добавена стойност от частния сектор в обема на брутният вътрешен продукт на България и някои страни в преход

Страни	1991	1992	1993	1994	1995
България	18.6	25.7	35.4	39.8	44.7
Чехия			28.0	45.0	62.0
Словакия			22.0	26.0	58.0
Унгария	16.0	18.0	25.0	45.0	48.0
Полша	31.0	42.0	45.0	48.0	48.0
Румъния	16.0	23.0	26.0	32.0	35.0

Източник: Economic Survey of Europe in 1994-1995, Economic Commission for Europe, UN New York and Geneva, НСИ.

Приведените дотук данни показват, че въпреки изоставането в развитието на частния сектор в сравнение с други страни в преход, той е много по-адаптивен в реалната икономическа среда в България в сравнение с държавния. Явно е, че технологичното обновяване е ограничено в икономиката като цяло поради общия спад на иновативната активност.

Неспособността за обновяване на технологиите в българската икономика при създадената макроикономическа среда проличава при анализа на брутната добавена стойност по сектори и преди всичко в измененията в секторите финансови и нефинансови предприятия, които имат решаващо значение в тази област. От 1991 г. има почти ежегодно намаление на относителния дял на нефинансовите предприятия в БДС. Общото намаление на приноса на единиците, чиято дейност е производство на стоки и нефинансови услуги за пазара, с цел покриване на разходите за производство и реализиране на печалба в БДС за периода 1991 - 1995 г. е 13.3 пункта. Делът на финансовия сектор в БДС, който включва всички едини-

ци, заети с финансово посредничество и спомагателна финансова дейност, обезпечаваща инвестиционната дейност, намалява от 15.0 през 1991 г. на 3.8 през 1995 г. (вж. таблица 4).

Таблица 4

**Брутна добавена стойност по институционални сектори
общо за икономиката**

Институционални сектори	1991	1992	1993	1994	1995
Нефинансови предприятия	61.6	57.1	47.4	47.8	48.3
финансови предприятия	15.0	7.0	5.6	7.1	3.8
Държавно управление	8.3	12.6	13.7	10.7	10.1
НТО, обслужващи					
домакинствата	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
Домакинства	15.0	23.2	33.2	34.3	37.7
Брутна добавена стойност	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Източник: НСИ.

Инвестиционният потенциал за технологично обновяване се отразява от максималната сума, която една институционална единица може да използва за придобиване на стоки и услуги в течение на отчетния период, без да намалява сумата на наличните средства, неликвидирайки други свои активи и неувеличавайки своите задължения, или т.нар. бруто разполагаем доход. Според НСИ към края на 1995 г. той се е задържал на равнището на 1991 г. при отчитане на средногодишната инфлация². Обаче изменението на разполагаемия доход за отделните институционални сектори е много динамично и разнопосочно. То показва една изключително тревожна тенденция на загуба на потенциал в решаващите за технологичното обновяване сектори на финансовите и нефинансовите предприятия за съответно икономическо развитие.

Разполагаемият доход за придобиване на стоки и услуги³ в стопанските единици, които произвеждат стоки и нефинансови услуги (нефинансовия сектор), са 6.8 млрд. лв. през 1991 г. През следващите три години те са постоянно увеличаваща се отрицателна величина и през 1994 г. са минус 13.8 млрд. лв. Тази негативна икономическа тенденция, обуславяща невъзможността за технологично обновяване, се предопределя основно от влошените показатели на производствения процес. Тук става дума най-вече за

Разполагаемият доход се изчислява само по окончателни данни при съставянето на националните сметки по институционални сектори, поради което не са посочени данни за 1995 г.

³ Брутните първични доходи за сектор „Нефинансови предприятия“ представляват сумата от брутния опериращ излишък и получените доходи от собственост.

равнището на материалоемкостта, импортоемкостта и ефективността на производството, както и за обема на реализирания оперативен излишък и високия относителен дял на начислените лихви спрямо първичните доходи. Институционалните единици, класифицирани в този сектор, произвеждат пазарни стоки и услуги и създават около 50 на сто от brutната добавена стойност. Отрицателната величина на разполагаемия доход в този сектор, и то в продължение на трите години, за които има официални данни на НСИ - 1992, 1993 и 1994 (а и до днешни дни, съдейки от реалното развитие на икономиката), е един изключително тревожен симптом. Това означава, че нефинансовият сектор не разполага със средства, които да се инвестират за обновяване и разширяване на производството, което от своя страна предопределя едно недостатъчно ефективно бъдещо производство и тревожно изоставане в икономическото развитие.

Относителният дял на разполагаемия доход за придобиване на стоки и услуги във финансовия сектор, който обезпечава финансовото посредничество и спомагателната финансова дейност за реализиране на инвестиционна дейност, също намалява. За трите години, за които има официални данни, това спадане е с 6.9 пункта. Причината за тази явно ускоряваща се през последните години негативна тенденция е високата задлъжнялост на институционалните единици, както и високият дял на необслужените кредити, с което се ограничават възможностите на финансовия сектор да предоставя кредити и стимулира въвеждането на нови технологии в останалите сектори.

От казаното следва, че евентуална положителна технологична промяна в икономиката през следващите години ще зависи най-вече от акумулирането на възможно по-голям обем финансов инвестиционен ресурс и рационалното му разпределение между институционалните сектори и единици, производители на стоки и услуги. В този смисъл огромна е ролята и значението на привличането на значими по обем преки чужди инвестиции и използването им като канал за трансфер на нови технологии в страната. Обаче досегашният успех в тази област е доста обезкуражаващ (вж. таблица 5).

Таблица 5

Преки чужди инвестиции с натрупване по години
(до 31.03.1996)

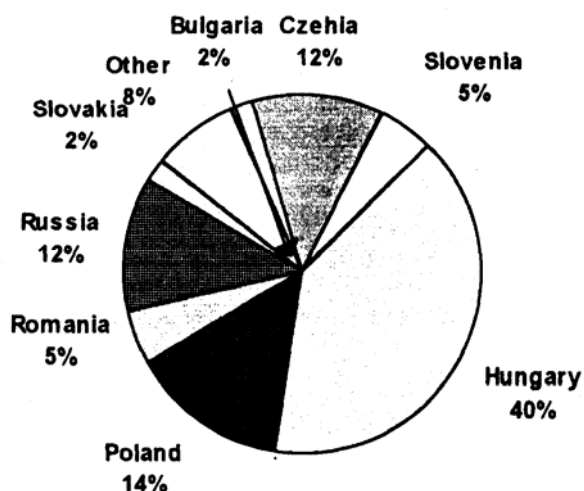
Година	количество	сума в щ. дол.
1991	34	14 129 927
1992	73	64 858 766
1993	677	191 981 829
1994	2954	412 408 795
1995	4892	517 405 983
I тримесечие, 1996	6541	577 258 580

Източник: Агенция за чуждите инвестиции. 8. Икономически изследвания

Въпреки тенденцията към увеличение на преките чужди инвестиции за периода 1991 - 1994 г., те чувствително намаляват през 1995 г. Обемът на преките чужди инвестиции за периода на преход е в размери, които не оказват значително влияние върху развитието на националната икономика, а още по-малко върху промяната в използваните технологии⁴. Освен че обемите чужди инвестиции са неудовлетворителни по отношение на потребностите на страната, те са малки и по-отношение на получените чужди инвестиции в другите страни от Централна и Източна Европа в преход (вж. фиг. 4).

фигура 4

Преки чужди инвестиции в Централна и Източна Европа в дялове по страни

Има редица причини, които обуславят това състояние, въпреки че България е една от страните с най-либерален режим по отношение на чуждите инвестиции. Сред тях са нестабилната ситуация в региона, а напоследък и вътре в страната, голямата бюрокрация и корупцията, определена от недостатъчно развитата нормативна база и липсата на достатъчно дисциплина и контрол при провеждането ѝ. Ниската инвестиционна активност вътре в-страната също е важна причина за очаквано намаляване на инвеститорския интерес от чужбина.

От друга страна, при анализа на обема на преките чужди инвестиции като катализатор на технологичната промяна в икономиката следва да се има предвид, че той все повече губи значението си като характеристика на

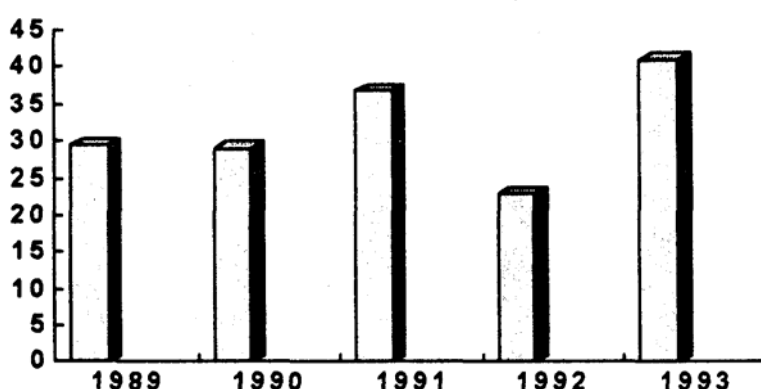
Този въпрос се разглежда по-подробно в R. Chobanova, *Needs and Absorption Potential for Technology Transfer: an Opinion Study; Recent Trends in Import and FDI as Channels for Technology Transfer to Bulgaria*. In: *Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe. The Case of Bulgaria*. Rotterdam, 1996

инвестиционния потенциал за трансфер на нови технологии през последните години. Това се дължи на факта, че данните за преките чужди инвестиции включват широк кръг финансови операции, които нямат отношение към технологичното развитие. Причината е в съвременната тенденция за увеличаващо се разделение на финансовите потоци от търговията на стоки и услуги⁵.

Това е една от причините, въпреки усилията за привличане и резултатите от вложените в икономиката чужди инвестиции на практика да не се забелязва определена тенденция към увеличение на инсталираните вносни машини в сравнение с тези, които са местно производство в периода от 1989 г. насам (вж. фигура 5).

фигура 5

Дял на вносните машини в обема инсталирани машини

Източник: Статистически годишник 1994.

Като се има предвид, че общо обемът на инсталираните машини за периода след 1990 г. намалява в абсолютна стойност, логично следва изводът, че обемът на инсталираните вносни машини намалява в сравнение с минали периоди. Тази констатация е изключително негативен показател за изменението в потенциала за технологично развитие, дори при положение че се допусне, че всички вносни инсталирани машини са високотехнологични и отговарят на изискването да произвеждат конкурентоспособна и отговаряща на съвременните изисквания на реалните пазари продукция⁶.

Вж. B.C.Resnick, *The Globalisation of World Financial Markets*, Economist, 25.03.1989; K. Pierog, *How Technology is Tacking 24 Hours Global Markets*, Futures, vol. 17, nr 6 (June 1989) pp.68 - 74; G.A.Keyworth II, *Goodbye , Central Telecommunications and Computing in the 1990s*, Vital Speeches of the Day, Vol. 56, No 56, No 12 (1 April 1990), pp. 358 - 61

⁶ Тенденцията към увеличаване на обема на преките чужди инвестиции, съпроводена от намаляващ ефект от гледна точка на трансфера на нови технологии, е типична не само за България и е предмет на анализ на редица учени. В тази

Тази изключително негативна среда за обновяване на технологиите в България определя необходимостта от промени във финансовата среда и нормативната база. Във връзка с това по-нататък се дават контурите на една 15-годишна програма за осигуряване на условия и ресурси за обновяване на технологиите в размер на 1000 млрд. лв. по цени на 1995 г., при условие че не се прилага протекционистична политика, която би била в противоречие със споразумението за асоциирането ни към Европейския съюз.

2. ФИНАНСОВА СРЕДА ЗА ТЕХНОЛОГИЧНО ОБНОВЯВАНЕ

финансирането в условията на пазарните икономики се обуславя както от характеристиките на основни дългосрочни ценни книжа - продукти на паричните и капиталови пазари, - позволяващи инвестирането на финансовите средства, така също и от закони и институции, които обслужват инвестирането на технологичното обновяване, създавайки съответна финансова среда. Ето защо понятието „финансови инструменти“ се разглежда в тесен и широк смисъл на думата.

В тесен смисъл понятието „финансови инструменти“ се отъждествява със стандартните дългосрочни договори, които са ценни книжа за предоставяне на финансови средства. Тук следва да се отбележи, че независимо от многообразието на тези договори, техните основни параметри - срочност, лихва, степен на риск, обезпеченост, ликвидност и погасителни условия - са в една или друга степен функция на параметрите на държавните ценни книжа (ДЦК) в обръщение и степента на развитие на вторичния капиталов пазар⁷. Това определя като първичен критерий за оценка качествата на финансовите инструменти динамиката на пазара на ДЦК. Тази динамика има пряко отражение върху кредитната дейност на банковите институции, от една страна, и върху алтернативното инвестиране чрез корпоративни ценни книжа, от друга.

В по-широк смисъл в понятието „финансови инструменти“ се включва обвързаността на законово-правните уредби и институции, чрез които

връзка американският професор Пол Кенеди предлага протекционистична политика по отношение на местните фирми. Той счита, че тя няма да спре чуждите компании да създадат заводи в защитената територия, което в най-голяма степен би спомогнало за обновяване на технологичния ѝ потенциал. Вж. Пол Кенеди. *В подготовка за 21 век*, С, Обсидиан, 1995 г., с. 74-75.

⁷ Класификацията на финансовите инструменти на базата на американската практика включва основните инструменти на паричния пазар и основните инструменти на капиталовия пазар. Първите включват негоцируеми банкови сертификати за депозит (голяма деноминация), американски съкровищни бонове, търговски чек, банков акцепт, репо договор, евродолари и федерални фондове. Вторите включват корпоративни акции, книжа за жилищно кредитиране, корпоративни облигации, ДЦК, държавни облигации, книжа на правителствени агенции, кредити на търговски банки и потребителски кредити. Вж. Federal reserve flow of funds accounts. Federal reserve bulletin: Banking and monetary statistics 1945 - 1970.

се улеснява привеждането на гореспоменатите договори за финансиране в действие. Такива инструменти са всички възможности, които се предоставят пряко чрез схеми (фондове) за гарантиране на кредитите, обмен на информация за кредитополучатели, кредитни линии от международни финансови институции, взаимни фондове и т.н. Съвкупността от финансовите инструменти в широк смисъл представлява финансовата среда, в която функционира една икономика.

Според стандартната класификация на финансовите инструменти, основана на срочността на тяхното действие, те са дългосрочни и краткосрочни. Дългосрочни са онези от тях, които имат падеж от 5 и повече години. Именно тези инструменти - наред с някои средносрочни, но предимно възобновяеми - са пряко свързани с настоящата тема, тъй като възвръщаемостта от инвестиране за обновяване на използваните технологии се приема, че настъпва след периоди, по-големи от 5 години.

По-нататък в изследването се разглеждат само тези елементи на финансовата среда, които имат дългосрочен характер и оказват дълготрайно въздействие върху възможностите за технологично обновяване.

Основната задача е да се очертаят контурите на една програма за развитие на финансовата среда в България, която да осигури финансов ресурс за технологично обновяване. Приема се, че е необходимо едно дългосрочно инвестиране с цел годишно обновяване на 10% от материалните дълготрайни активи в икономиката. Това означава годишна мобилизация на финансови инструменти, осигуряващи средства на стойност от около 100 млрд. лева по цени от 1995 г. Изходната позиция за такава оценка се базира на предположението че държавните материални дълготрайни активи са на стойност от около 1000 милиарда лева по цени на 1995 г. и именно те се нуждаят от сериозно годишно обновяване⁸. Нуждата от годишно обновяване е оценена на 10% с цел да се компенсират декапитализационните процеси, а така също и за да се достигне нивото на обновяване в индустриализираните страни в един 15-годишен период. За изходна база е взета горната граница на регистрирани досега проценти на годишно обновяване в българската икономика, които само в редки случаи достигат 12%.

Една такава нужда очевидно не би могла да бъде дори и частично покрита чрез съществуващите в момента финансови инструменти в прекия смисъл на това понятие, т.е. такива, които отразяват настоящото предлагане на свободен кредитен ресурс в една или друга форма, което не достига и 1/2 от необходимото, както ще бъде показано по-нататък.

От направения кратък преглед на въздействието на икономическата среда върху обновяването на технологичния потенциал за икономическо развитие се очертава изводът, че тя е неблагоприятна. Явният недостиг на финансови ресурси може да се компенсира единствено от развиването на

⁸ Вж. Проект на МОНТ и Икономически институт при БАН, Технологична промяна в икономиката на България: изменение в технологичния потенциал на примера на материалните дълготрайни активи в реалния сектор на икономиката за периода 1990 - 1995 г. гл. 4.

инструменти в по-широкия смисъл, които чрез ефективното им обвързване в система от законови и институционални звена биха могли да изиграят ключова роля на инвестиционен катализатор. С други думи, развитието на комбинация от кредитни институции, линии и гаранции би могло да компенсира до известна степен макроикономическата нестабилност, която води до практическа липса на дългосрочни финансови инструменти в тесен смисъл, което от своя страна възпрепятства технологичното обновяване.

2.1. Вътрешни и външни източници за финансиране на технологичната промяна и възможности за активизирането им. Акцент върху европейските програми

Вътрешни източници

Вътрешните финансови източници както в рамките на отделните предприятия, така и за страната като цяло са изключително ограничени. В микроикономически план предприятията не само че не могат да заделят необходимите средства за технологично обновяване, но освен това, както беше отбелязано по-горе, в много от случаите се наблюдава засилен процес на декапитализация.

В допълнение към отбелязаната вече мотивация на управлението да отчита привидно добри резултати за сметка на декапитализиращи финансови операции съществуват и допълнителни фактори, които действат в същата посока. Така например в много от държавните предприятия, а така също и в някои банки и частни акционерни дружества, съществуващата мотивация на управленските екипи не произтича от стремеж към дългосрочен просперитет на повереното им предприятие, а от облагодетелстване на трети лица чрез сключване на неблагоприятни договори под една или друга форма. Допълнителни стимули за подобно поведение представляват:

- невъзможността на държавата (отрасловите министерства) да упражнява ефективен контрол върху хилядите предприятия, на които доста формално е собственик;
- предстоящата, но в повечето случаи отлагана приватизация, която създава интерес от умишлено блокиране на производствени капацитети, което би довело до възможност за лесно изкупуване от страна на управлението и близки до него групировки, особено в ситуация на „неперфектна“ информация;
- липсата на основна икономическа и нормативна култура, както у собственици, така и у управляващи, което довежда до икономически нерационално поведение, в т.ч. и до липса на реинвестиции дори когато са налице известни финансови средства.

Имайки предвид относително големите финансови нужди за иновационно реинвестиране, дългите срокове на възвръщаемост и бюджетните ограничения на предприятията, не би било трудно да се разбере невъзможността им да се обновяват чрез собствени средства. Нещо повече, дори в

случаите на задълбочаваща се междуфирмена задлъжнялост съответните финансови потоци се поглъщат от текущи остри нужди като осигуряване на оборотни средства или погасяване на други подобни задължения.

Що се отнася до вътрешните финансови източници от национален, макроикономически мащаб, възможностите също не са обнадеждаващи. Както във всяка държава, така и в България, вътрешните средства за дългосрочни инвестиции са функция на сумарните спестявания на граждани и фирми, които достигнаха 340 милиарда лева в средата на 1995 г. по данни на БНБ. Тази сума обаче на практика, в реално изражение е значително по-малка, тъй като кръстосаната задлъжнялост на много основни икономически субекти, в т.ч. и в банковата среда означава, че голяма част от тези субекти де факто са несъстоятелни. Рано или късно състоянието „де факто“ ще следва да бъде и „де юре“, както става видимо от протичащите в момента процеси на несъстоятелност и ликвидация на банки и предприятия.

Вследствие на редица оценки се утвърждава убеждението, че от гореспоменатите 340 милиарда около по-малко от 1/2 съществуват в реално изражение. Тази теза се подкрепя от анализа на класификацията на отпуснатите кредити, отразена в таблицата по-долу. От тях, като свободен ресурс за дългосрочно кредитиране, биха могли да се използват едва около 30 милиарда лева или не повече от 1/2 от сумата на отпуснатите стандартни кредити, т.е. тези, които не са класифицирани като несъбираеми или трудно събираеми.

Тази оценка се базира на извадкови емпирични проучвания⁹ на кредитните портфейли в 8 големи търговски банки и на класификацията на кредитите, отпуснати от търговските банки. Необходимо е да се уточни, че въпросната оценка касае единствено паричните баланси в банковата система, но има необходимата представителност по отношение на цялата финансова система, тъй като именно в банките се концентрират почти всички спестявания на фирмите и гражданите поне до края на 1995 г. През 1996 г. започва масово теглене на депозити за съхранение извън банковата система.

Вътрешните ресурси, които биха могли да се използват за технологично обновяване, се оценяват на 30 млрд. лева за 1995 г. Това твърдение следва от следните изчисления:

- към общата сума на вземанията по стандартните кредити, отпуснати от банковата система - към края на 1994 г., която е 65 милиарда лева, се прибавят 40% от вземанията по съмнителните кредити (или 40% от около 250 милиарда) и се получава $65 + 100 = 165$ милиарда¹⁰. Това е оценката за очакваното годишно ниво на вземанията в банковата система.

⁹ Вж, проект на PHARE фЖ 9102. Преструктуриране на банковата система 1995.

¹⁰ Приема се, че покриването на задълженията към банките по съмнителните кредити от групи А и Б няма да надхвърли нивото от края на 1993 г., когато то беше 43%.

- От тази сума се изважда необходимата сума за покриване разликата между отчетените и необходимите провизии в банките (90 - 24 » 65 милиарда) и се получава $165 - 65 = 100$ милиарда.
- От получените 100 милиарда се изважда загубата на банковата система за 1995 от около 25 милиарда¹. Така се получава сумата от 75 милиарда.
- От тези 75 милиарда се изваждат 60%, тоест средният размер на кредитния ресурс, използван от 1 ключова банка с цел отпускане на неинвестиционни кредити². Така крайната сума, която е на разположение за инвестиционни кредити, е $40\% \times 75 = 30$ милиарда лева.

Таблица 6

Консолидиран баланс на търговските банки
(млн. лева)

АКТИВИ	31 дек.1993	31 дек. 1994
А. ФИНАНСОВИ АКТИВИ	747 109 810	926 612 877
Парични средства	53 105 389	112 164 893
Държавни ценни книжа	72 274 813	212 331 095
Вземания от банки и други финансови институции	334 816 342	137 756 303
Вземания на нефинансови институции и други клиенти	282 031 317	451 233 685
Облигации и други ценни книжа с фиксиран доход в оборотен портфейл	144 151 16	4 260 054
Акции и други ценни книжа с променлив доход в оборотен портфейл	329 609	7 949 724
финансови дълготрайни активи	3 110 824	7 949 724
Б. НЕФИНАНСОВИ АКТИВИ	7 287 995	20 109 983
В. РАЗХОДИ ЗА БЪДЕЩИ ПЕРИОДИ	1277 518	3 400 004
Г. ВЗЕМАНИЯ ПО ЗАПИСАНИ ДЯЛОВИ ВНОСКИ	201 228	688 974
Д. ДРУГИ АКТИВИ	49 473 118	102 969 159
Е. ЗАГУБА ОТ ОТЧЕТНИЯ ПЕРИОД	4 216 522	17 977 680
СУМА НА АКТИВИТЕ	809 566 191	1 071 758 677
Ж. ЗАДБАЛАНСОВИ АКТИВИ	93 197 939	216 969 346

¹ Оценката на загубата се базира на инфлационен индекс от 30% и запазва не на загубата от 18 милиарда за 1994 в реално изражение.

² Оценката на дела на неинвестиционните кредити е направена през 1995 г. в контекста на международен одит на база на 72% извадка от стойността на кредитния портфейл (152 кредита) на една от най-стабилните големи търговски банки през 1994 г.

ПАСИВИ		
А. ПРИВЛЕЧЕНИ СРЕДСТВА	697 073 906	809 620 320
Привлечени средства от банки и други финансови институции	475 200 365	386 872 566
Привлечени средства от нефинансови институции и други клиенти	221 873 541	42 274 7754
Б. ПРИХОДИ ЗА БЪДЕЩИ ПЕРИОДИ	36 012 667	57 458 938
В. ДРУГИ ПАСИВИ	36 626 158	113 982 639
Г. СОБСТВЕН КАПИТАЛ	39 853 460	90 696 780
Печалба	1 895 881	9 519 527
Капитал	27 782 100	51 925 943
Резерви	10 175 479	29 251 310
СУМА НА ПАСИВИТЕ	809 566 191	1 071 758 677
Д. ЗАДБАЛАНСОВИ ПАСИВИ	93 197 939	216 969 346
Източник: БНБ		

Първоначално основната маса спестявания се влагат чрез дългосрочни договори в определени институции като ДСК¹³, големите банки, фондове за социално осигуряване и застрахователни компании. Впоследствие тези институции са принудени да концентрират авоарите на спестителите предимно в ДЦК и депозити в големи банки поради липса на нискорискови алтернативи. Това е и причината за изчисляването на дългосрочния кредитен ресурс главно на базата на настоящите и очакваните парични потоци в банковата система.

В подобно концентриране не би имало нищо тревожно, ако банковата система не беше в състояние на постоянна ликвидна криза, която се очаква да продължи въпреки консолидационния процес. Тази криза би могла да осуети и малката възможност за усвояването на част от гореспоненатите 30 милиарда с цел дългосрочно инвестиране в нови технологии. Нещо повече, липсата на традиции в областта на пазарното кредитиране се съчетава с натиска за отчет на нереани балансови числа и насочва малкото налични ресурси във фиктивни или губещи проекти. Освен описаните по-горе причини за мотивация, водеща до декапитализиране, в една банка могат да се намерят и други. За да продължат да посрещат формалните изисквания за капиталова адекватност, банките се принуждават да насочват свободните кредитни ресурси към свои стари клиенти, за да могат те да продължат обслужването на редица предишни кредити, без което отчетените „приходи“ биха изчезнали от баланса и банката би следвало да се обяви в несъстоятелност. За тази порочна практика способствуват и прилаганите счетоводни стандарти, които в разрез с международните изисквания допускат обособяването на кредити към един клиент

¹³ Понастоящем ДСК е в процес на трансформиране в търговска банка.

като независими, а това води до възможността за неявно обслужване на един кредит чрез друг, последващ.

Докато се заздравя банковата система, би било логично да се използва друг важен канал за инвестиции какъвто е вторичният капиталов пазар и в частност - пазарът на корпоративни ценни книжа. Чрез този пазар е нормално да се извършва набирането на дългосрочен ресурс чрез акционерно участие както от споменатите по-горе институции, в които са концентрирани спестяванията, така и от индивидуални инвеститори, граждани.

За съжаление обаче тази възможност също е блокирана, тъй като този пазар е почти несъществуващ и няма особени надежди за развитие преди приключването на масовата приватизация, която се очаква да вкара в обръщение акции за около 200 милиарда лева по цени на 1995 г. в номинално изражение по данни на Центъра за масова приватизация.

Разбира се, следва да се отбележи, че развитието на капиталовия пазар ще се нуждае от значителна държавна подкрепа поради липсата на институционална памет и инвеститорска култура в България. Тази подкрепа обаче би имала значителна възвръщаемост в национален план, тъй като без развитие на капиталовия пазар не би могло да се говори за активно използване на вътрешните финансови ресурси в областта на технологичното обновяване.

Външни източници

Преди да бъдат разгледани отделни елементи на външното финансиране, които имат пряко отношение към възможностите за технологично обновяване, следва да се отбележи, че всяка форма на приток на капитали в България има най-малкото индиректен принос към създаването на инвестиционен потенциал. Не бива да се забравя, че макар и повечето от капиталовите потоци, влизащи в България, да се формират от финансови средства, отпускани от международните финансови институции с цел подпомагане на платежния баланс, те косвено благоприятствуват иновационното инвестиране, тъй като намаляват финансовия натиск върху икономиката, който се оказва от натрупването на вътрешен дълг, т.е. чрез насочване на кредитния ресурс към държавата. Така се създава една възможност за по-рационално инвестиране на разгледаните вътрешни ресурси, а също така се спомага за относителна макроикономическа стабилизация, без каквато целевите външни ресурси не биха били отпуснати, а и инвестиционният риск би продължил да бъде прекомерно голям. Отделен въпрос е доколко тази възможност се използва по рационален начин, т.е. за иновационни инвестиции, които биха подобрили конкурентоспособността и платежоспособността на България в дългосрочен план. За съжаление поведението на ключови правителствени институции често е подчинено на краткосрочни политически цели и по този начин се доближава до представления по-горе кратък сценарий на декапитализация.

Друг важен източник на средства за иновационно инвестиране са преките чужди инвестиции. Те могат да носят не само конкретни техноло-

гични капацитети, а и допълнителни умения (know-how) в редица области като управление, маркетинг и т.н.

За съжаление размерът на общите чужди инвестиции в България е твърде малък - около 700 милиона щ.долара към средата на 1995с, по данни на Агенцията за чуждестранни инвестиции; за сравнение тяхната стойност в Унгария например е над 10 пъти повече. Натрупването на тези 700 милиона щ.долара бе извършено през последните 6 години, т.е. на базата на екстраполиране на текущия темп би могло да се приеме, че средногодишният темп на нарастване на чуждите преки инвестиции е около 100 милиона щ.долара. Следователно техният принос към покриването на годишното финансово изискване от 100 милиарда лева е 7 милиарда лева или 7%¹⁴.

Натрупаните през последните 3 години целеви външни финансови ресурси, т.е. за технологично обновяване, се формират главно от няколко кредитни линии на обща стойност от около 200 милиона долара, които са представени в таблицата по-долу.

От една страна, тази сума е натрупана като кредитен ресурс в рамките на последните три години, а от друга, финансираните до този момент проекти не са усвоили и 1/3 от общата сума на кредитните линии. Ето защо е логично да се допусне, че наличният кредитен ресурс от външни линии е в порядъка на 1/3 от цялата сума, или около 5 милиарда лева. Това означава покриването на още 5% от въпросните 100 милиарда лева.

Таблица 7

Кредитни линии в България

	Световна банка	Световна банка	ЕИБ	Българо-американски инвестиционен фонд	ЕС PHARE	ЕС PHARE
Заглавие	Инвестиране в частния сектор и експортно финансиране	Проекти за развитие на селското стопанство	Глобален апекс кредит	Програма компас	Кредити за СМП	SSEL
Сума	\$55	\$50	ЕCu 30	\$10	ECU 7	ECU 6
Одобрени и банки	Първа частна банка	ПЧБ Българска пощенска банка*	ПЧБ Българска пощенска банка*	Банка Експрес, Варна, Хеброс, Централна	Балкан-банк Банка за селско-	Експрес, Пощенска Банка, ЦКБ

¹⁴ Всички финансови данни се базират на изчисления при курс 70 лв. за 1 щатски долар и се отнасят за края на 1995 г.

		Централна кооператив- на банка* Добруджан- ска банка (80% ВАС)	Центр. кооп. банка, Банка *Експрес*	кооперативна банка, Добруджан- ска банка	стопански кредит	
Статут	активен 1,94	одобрени април 94	замразен	замразен	от 1992 замразен	замразен
Цена на ресурса за бан- ките %	11.5	11.5	8.3	10	?	LIBOR - 2
Кредит- на цена за потребите- лите %	16-19	16-19	12.5-14.5	15-16	?	LIBOR +3 + 4
Оценка на банковия марж %	4.5-7.5	4.5-7.5	4-6	5-8	?	LIBOR + 3 + 4
Размер на подкре- дитите (милиони)	0.5-1.5	?	0.5-1.5	0.1-0.2	?	0.025 + 0.15
Одобрени проекти	15-16	0	2	2	0	0

* Внимателно подбрани след подробен анализ.

Източник: DFC, Проект PHARE BG9402, 1995.

Независимо от малкия си дял по отношение на финансовите нужди целевите кредитни линии, получени по силата на споразумения за сътрудничество с международни институции или на двустранна основа, заслужават особено внимание, тъй като:

- Въпреки че са оценени по-горе на около 5% от годишните нужди, тези средства представляват значителен свеж ресурс, който в по-голямата си част е възобновяем. Това означава, че едно ускорено усвояване би осигурило съществено увеличение на оценката от 5%. Такова усвояване ще съкрати и средния срок за възвръщаемост на технологичните инвестиции, а така също и ще представлява сериозно основание за договаряне на нови средства, тъй като повечето от настоящите линии имат пилотно значение. Ето защо необходимостта от създаване на инструменти за усвояване на посочените средства не подлежи на съмнение и не се нуждае от допълнителни аргументи, макар че не би било трудно да се намерят.

- Тези кредитни линии могат за тригодишен период съществено да активизират въпросната сума от около 200 милиона долара на базата на ясно определени държавни приоритети за развитие, като се:

- концентрират усилия за изработване на конкурентоспособни, финансовообосновани и държавно подпомагани инвестиционни проекти.

- постави акцент върху кредитиране в сферата на малките и средни предприятия и частния сектор, тъй като те са доказали своята роля в много икономики особено в случаи на стопански неравновесия, когато е нужна висока степен на гъвкавост.

- създадат необходимите мостове между кредитиращите банки и потенциалните кредитополучатели. Тези мостове са във формата на информация, обучение, контрол и управленско подпомагане.

Следва да се отбележи, че част от обсъжданите средства заедно с други чуждестранни средства на разположение са предвидени именно за изграждането на тези мостове, както и за подпомагането на усилията за координирано разработване на защитими инвестиционни проекти.

Постигането на тези стъпки следва да се базира на сформирането на експертен екип, в който да участват представители на всички заинтересовани страни - правителство, банки и производители. Този екип следва да има конкретни правомощия за бързи и адекватни мерки по отношение на ускоряване усвояването на средствата.

Както може да се види от представената по-горе таблица, Европейската програма PHARE предоставя 2 кредитни линии от 7 и 6 милиона ЕКЮ съответно. Тези линии са малка част от глобалната сума, тъй като осигуряването на кредитен ресурс е типично за институции като СБ и ЕИБ и има по-скоро пилотно-проучвателна, отколкото друга стойност в рамките на PHARE. От друга страна, средствата от ЕС-PHARE са единствената значителна сума, която се предоставя безвъзмездно и по този начин осигурява голяма гъвкавост както по отношение на цената на кредитния ресурс, така и по отношение на различни възможности на изпитване на рискови проекти, което в останалите случаи би създавало сътресения за бюджета или определени икономически субекти. Ето защо съчетаването на тези предимства с други проекти от PHARE, КОИТО целят повишаване на технологичното ниво, би довело до многократно увеличаване на ефекта от двете кредитни линии, проправяйки път за нови външни финансови ресурси. Такова увеличаване обаче не би могло да се постигне без активна и координирана намеса на съответните правителствени институции, от които се очаква да спомогнат създаването, контрола и реализацията на множества проекти. Важен съпътстващ ефект при усвояването на пилотните кредитни линии би се получил чрез тестване на различни кредитни политики, институции и инструменти, резултатите от което, в случай че са положителни, биха привлекли вниманието на частни финансови инвеститори, без каквито едно дългосрочно технологично обновяване би било немислимо.

2.2. Разлика между съвкупния финансов ресурс и годишните потребности за финансиране на обновяване на технологичния потенциал

В таблицата по-долу се обобщава анализът на вътрешните и външни източници за финансиране на обновяването на технологичния потенциал за икономическо развитие. В резултат се получава, че те съставляват едва 42% от необходимия годишен ресурс за технологично обновяване, оценен на 100 милиарда лева (вж. таблица 8). Очевидно за да се компенсира разликата от 58%, ще бъде необходимо мобилизирането на всички възможни инструменти. Ако това се постигне, може да се очаква годишен потенциал от 20 милиарда лева за увеличаване на наличния финансов ресурс.

Таблица 8

Източници за финансиране на технологичното обновяване към края на 1995 г. (в милиарди лева)

№	Институция	Сума	Потенциал за средно-годишно увеличаване до 2000 г.
1.	Банкова система	30	0
2.	Капиталов пазар на корпоративни ЦК	0	5
3.	Преки чуждестранни инвестиции	7	10
4.	Международни финансови институции	5	5
	Сума	42	20

Източник: Изчисления на автора по данни на БНБ, НСИ и ТБ.

Тук трябва да се има предвид, че оценката и структурата на потенциала, показан в горната таблица, се основават на следните разсъждения:

1. Банковата система се нуждае от сериозен процес на реструктуриране и капитализация, който би отнел минимум 2-3 години след стриктното прилагане на международните счетоводни стандарти и последващите процедури за несъстоятелност и ликвидация. Ето защо е логично да се приеме, че в 5-годишен план сумата от 30 милиарда лева ще остане доста условна и неподлежаща на увеличение в реално изражение.
2. Вследствие на започващата масова приватизация се очаква развитието на капиталовия пазар. Това развитие обаче ще отнеме поне 3-5 години, т.е. ще започне да става осезаемо едва след приключването на последната приватизационна вълна, т.е. едва ли преди 1998 г. Ето защо е основателно да се предположи едно относително предпазливо инвестиране в корпоративни книжа, което се оценява на около 5 милиарда лева годишно. Важно е да се отбележи, че в известна степен този потенциал е за

сметка на вливане на ресурси в банковата система, но е за предпочитане, тъй като при инвестиране в корпоративни книжа може да се счита, че почти 100 % от средствата могат да се насочат към обновяване на д.м.а.

3. Що се отнася до преките чуждестранни инвестиции, нормално е да се допусне тяхното нарастване в зависимост от резултатността на мерките за тяхното привличане. По тази причина, един потенциал от 10 милиарда лева годишно би могъл да бъде и твърде песимистичен, ако се направи проекция за следващите 5 години. Без съмнение в дългосрочен аспект това трябва да бъде източник на финансиране от първостепенно значение.
4. Ролята на международните финансови институции се очаква да има дългосрочно и съществено значение. Потенциалът от 5 милиарда лева означава удвояване на сегашния годишен принос - нещо, което е повече от възможно, в случай че се регистрира развитие на настоящите проекти за финансиране.

Направените до тук финансови разчети сочат, че компенсирането на разликата от 58 милиарда лв. би могло да се постигне най-малко за 3 години. Това означава, че технологичното обновяване, което би доближило България до развитите световни стопанства, не би могло да настъпи по-рано от около 15 години. С други думи, ако след 3 години започне обновяване от 10% годишно, то обновителният процес би засегнал почти всички материални дълготрайни активи след 15 години. Тогава е логично да се очаква и най-високото ниво на възвръщаемост.

2.3 Предложения за усъвършенстване на финансовата среда с цел стимулиране на технологичното обновяване

Преди предприемане на конкретни стъпки за усъвършенстване или създаване на специфични инструменти е необходимо да се направят съответни промени и допълнения на съществуващата законова база. В тази връзка е необходимо да се осигурят няколко основни качества на законово-нормативната база, а именно: */ . Целенасоченост и последователност*

С други думи, законово-нормативната база следва да бъде подчинена на определени принципи, които да бъдат спазвани при нейното развитие, така че да се гарантира стабилност, без каквато дългосрочните инвестиции, независимо дали чужди или български, стават прекалено рискови и поради това в много случаи - невъзможни. Задачите на тази база трябва да бъдат ясно формулирани и да остават постоянни за дълги периоди от време, тъй като ефектът от един или друг закон върху икономиката не може да се постигне за година-две. Необходимата стабилност може да се осигури, ако определени законови параметри имат минимално гарантиран срок на валидност. Последователността също трябва да се разбира и като необходимост от премахване на противоречия между отделните нормативни актове.

2. Яснота и прозрачност

При отсъствието на опит в много области като функциониране на двузвенна банкова система, капиталови пазари, данъчно стимулиране и др. е особено важно да се избягват сложни и неясни законови форми, които, както показва настоящата практика, водят до различни тълкувания както от страна на изпълнителната власт, така и от страна на икономическите субекти. За постигане на прозрачност е необходимо провеждането на целенасочени разяснителни кампании, уточняващи с какво законовата база стимулира инвестиционния процес.

3. Равнопоставеност

Законовата база трябва да има еднаква сила за всички икономически субекти независимо от тяхната големина, форма на собственост, юридически статут, националност. В противен случай, особено при липсата на традиции и опит, ще продължат да се наблюдават нежелателни аномалии като печеливши фондации, нарушения на Закона за защита на конкуренцията и др. За илюстрация може да се отбележи, че в много случаи прибързаното „преференциално“ третиране на някои субекти не само че не носи очаквания положителен резултат, но дори довежда до съвсем нежелателни процеси. Такъв е случаят със Закона за чуждите инвестиции, който не успява да увеличи техния размер, но в същото време стимулира много български фирми - особено в сферата на търговията и изчислителната техника - да открият офиси в други страни, като Кипър например, регистрирайки се като чужди фирми с цел да се облагодетелстват от преференциите на закона. Така вместо внос на капитали се стимулира износ. Областите, в които следва да се съсредоточат законодателните усилия, както и усилията за привеждането на законите в действие с цел осигуряване на по-добри възможности за инвестиране в нови технологии, са свързани с осигуряване на адекватна финансова среда за кредитиране, поддържане на финансова дисциплина и управление на риска. Накратко те могат да се обобщят в 5 групи:

- банково дело
- несъстоятелност и ликвидация
- данъчна система
- застраховане
- капиталови пазари

Банковата система се нуждае от спешни мерки за реструктуриране чрез приемане на ефективен закон за обезпеченията (такъв проектозакон е разработен в Центъра за изследване на демокрацията през 1995 г.); нови стратегии; обучение на персонала; ликвидация на губещи и де факто фалирали звена и банки. Ускорено приемане на проектозакон за ликвидация на финансови институции, разработен от БНБ през 1996 г.; въвеждане на системи за управление на риска; увеличаване на достъпа до информация относно потенциални кредитоискатели (приемане на кредитен регистър); селективна консолидация, т.е. да се консолидират само банки и

звена, които, допълвайки се, ще бъдат рентабилни, а не да се консолидират само балансите на няколко нерентабилни банки с надеждата да се превърнат в една рентабилна.

Работата по горепосочените проблеми следва да осигури възможност за лесно използване на различни съществуващи и нови финансови инструменти за целите на технологичното обновление. Препоръките относно **привеждането в действие на конкретни инструменти** следва да бъдат елемент от банковото реструктуриране, а не изолирани от него действия. Те могат да се обобщят като **рационализиране и ускоряване на кредитните потоци**.

Това може да се постигне чрез държавна намеса, която да гарантира активната роля на търговски банки по отношение усвояването на натрупани вътрешни и външни финансови средства. Паралелно с избора на банките, който следва да се извършва на базата на ясно определени критерии за кредитодателска способност, следва да се осигури адекватната им подкрепа чрез достъп до обучение, информация, както и снижаването на рискове от макроикономически характер. Тези рискове могат да се рационализират чрез осигуряването на повече прозрачност по отношение на предвижданата държавна намеса спрямо ключови показатели като валутен курс, държавни поръчки, митническа и данъчна политика, ценови контрол и т.н. Крайната цел е не да се определя някакво равнище на параметри като инфлация и валутен курс - нещо което е абсурдно - но да се осигурява повече информация по отношение на фискалната и парична политика, така че въпросните параметри да могат да се предвиждат с по-голяма точност, тъй като всеки бизнес-план се превръща в безсмислен, ако не е базиран на реалистични прогнози. Подобна яснота ще облекчи както потенциалните кредитополучатели, така и кредитодателите, и в крайна сметка, намалявайки степента на инвестиционния риск - съответно и на нуждите за кредитни провизии - ще се постигне и намаляване на цената на кредитния ресурс в съчетание с рационалното му насочване към проекти, осигуряващи адекватна възвръщаемост.

Освен това всеки успех в борбата за снижаване на инфлацията ще представлява сериозна крачка към стабилизиране на кредитния пазар, който започва да функционира относително нормално едва когато инфлацията престане да надвишава 20% за година, както сочи опитът в останалите източноевропейски страни.

Като конкретни инструменти за ускоряване и рационализиране на кредитните потоци следва да се осигури въвеждането в действие на:

- институции и схеми за гарантиране на кредитите. Тези институции ще имат задачата да осигуряват банките с експертни мнения и съответни гаранции за възвръщаемостта на средствата. Гаранциите следва да бъдат предоставяни на база на принципите за функциониране на застрахователната дейност. За тази цел ще бъде необходимо да се разработват модели от макроикономически и микроикономически характер, които да предоставят информация за финансови променливи като функция на един или друг сценарий в съответния сектор на икономиката. По този начин евентуал-

ни загуби в един сектор в резултат на определено макроикономическо събитие биха могли да бъдат компенсирани от увеличени приходи в друг сектор.

Преди постигането на окончателни структури за гарантиране на кредитите следва да се анализира функционирането на няколко пилотни проекта. Тези пилотни проекти биха могли да се съсредоточат върху два основни варианта. Първо, схеми за взаимно гарантиране. В тях ще се сдружават групи от предприятия, които поради характера на своята дейност имат достатъчна информация един за друг. Целта на сдружаването е група от предприятия да обезпечават кредитите на други предприятия. Второ, гаранционни фондове. Тези фондове ще се финансират чрез членовете им, които от своя страна ще получат достъп до кредитен ресурс чрез обезпечения, предоставени от фонда. Основните функции на гарантиращите институции ще се фокусират около: привличане на членове чрез професионален анализ на тяхната дейност; оценка на кандидатите според жизнеспособността на проектите им, както и според надеждността на управлението; изпълняване на процедури по ликвидация в случай на провалени проекти и задължнялост към институции; управление на финансовия ресурс.

Ролята на държавата по отношение на тези институции би следвало да се съсредоточи върху - законово нормативно осигуряване; надзор на базата на ясни принципи; частично гарантиране на операциите на база на резултатите от надзора; финансиране, предимно чрез споразумения с външни институции.

Предложенията за усъвършенстване на финансовата среда с цел стимулиране на технологичното обновяване в обобщен вид се състоят в създаване на:

- Регионални центрове за финансиране на малки технологично значими проекти. Определени бюджетни средства следва да покриват загуби от рискови инвестиции, като набирането на тези средства ще се извърши на базата на икономическите резултати от внедряването на резултатите от успешни проекти. В този план може да се използва опитът на Германия, характеризирани по-нататък в изследването.
- фондове за финансиране на дялови участия. Такива фондове следва да се специализират в определени области с цел да участвуват активно в управлението и контрола на финансираните от тях предприятия. Договорът за финансиране следва да предвижда период, в който основно акционерно или дялово участие ще бъде предоставено на фонда. След този период фондът следва да продаде своя дял или акции на първоначалните учредители, като чрез цената се формира възвръщаемост за фонда. Ролята на държавата е близка до посочената по-горе.
- фонд за реструктуриращо инвестиране. Този фонд следва да се финансира чрез процеса на приватизация. Той ще има задачата да финансира инвестиции, които ще оправдаят икономически съществуването на отделни звена от големи и губещи държавни предприятия.

- Схема за гарантиране на приватизационни сделки. Тази схема няма да дублира фонд „Приватизация“ или банките финансиращи приватизационни сделки, а ще осигури гаранции за дейността на тези фондове. С други думи, чрез нея ще се покриват рискове като неадекватна оценка, т.е. нестабилно обезпечение вследствие на необявени задължения, права на собственост, техническа неизправност и т.н. По този начин ще се постигне ускоряване на определени приватизационни сделки, които би следвало да прекъснат процеса на декапитализация.
- Схема за държавно стимулиране на банки, които показват особени успехи в усвояването на чуждестранни кредитни линии. Оценката на усвояването следва да се извършва на базата на ясни критерии като бързина, възвръщаемост, конкурентна цена и т.н. Стимулирането ще се извършва чрез използването на тези банки при разплащания с бюджетни средства след доказването на положителни резултати в банките.
- Схема за проучване надеждността на кредитоискателите. Въпреки че такава схема е в процес на създаване към БНБ, следва да се ускори и задълбочи работата в тази насока. Предназначението на схемата е да осигурява търговските банки с информация за кредитното поведение и задлъжнялостта на кредитоискателите. Набирането на информацията ще се извършва от членуващите в схемата банки.
- фонд за кредитиране на вноса. Този фонд следва да се създаде на основата на споразумения със страни като Германия, Великобритания, Швеция, Франция, Швейцария, Белгия, Норвегия, Финландия, Турция, Япония, Южна Корея, Канада и Австралия, тъй като те вече са постигнали договореност с други централно и източноевропейски страни, като например Унгария. Въпросните споразумения ще осигуряват, ангажимент за предоставяне на вноски във фонда с цел финансиране на внос на технологии от съответната страна. Основанието за сключване на подобни споразумения съществува в държавната политика на горепосочените държави, която предвижда подобно подпомагане.

В заключение следва да се отбележи, че изброените предложения би трябвало да ангажират съответните държавни ведомства с осигуряването на среда за тяхната реализация чрез промени в законовата база, предоставяне на малки средства и информиране на потенциалните участници в създаването на един или друг инструмент. От друга страна, би било погрешно, ако държавата се натовари със задачата да доминира в създаването и управлението на описаните схеми и фондове, тъй като тази задача ще бъде непосилна и несвойствена, каквато беше и задачата по управлението на фонд СМП, ДфРР и други амбициозни, но неактивни начинания. В тази връзка по-нататък, въз основа на анализ на нормативната база и въздействието ѝ върху технологичната промяна ще се направят конкретни предложения за усъвършенстването ѝ.

3. ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА НОРМАТИВНАТА БАЗА ВЪРХУ ТЕХНОЛОГИЧНАТА ПРОМЯНА

Правовонормативната уредба в икономическата сфера има съществено значение за създаване на условия за промяна на технологиите. Досега направените изменения и допълнения в нея не съдействат, а дори пречат за самофинансирането, кредитирането и стимулирането за обновяване на технологиите.

3.1. Нормативна среда за самофинансиране обновяването на технологиите

Нормативно първоначални предпоставки за ограничаване на технологичното обновяване във фирмите се създадоха с ликвидирането на вътрешно-фондовата система за натрупване на необходимите им капиталови средства и актуализирането на кредитните им задължения според действащия лихвен процент от началото на 1991 г. Тази мярка бе проведена при пълна липса на оборотни капитали, което се дължи на режима, при който предприятията бяха поставени в миналото. Средствата, с които можеха да разполагат производителите, се оказаха недостатъчни не само за нови инвестиции, но и за обслужване на вече отпуснатите кредити. За кратко време предприятията задължиха и изпаднаха във финансова несъстоятелност, с което бе „узаконен“ процесът на тяхната декапитализация.

Със силно отрицателни последици за технологичното развитие бе и Постановление N54 на МС от 4.04.1991 г., с което се пристъпи към „демонополизация“ и „децентрализация“ на производството, без да се отчетат специфичните особености на производствената структура и на технологичната взаимозависимост на стопанските субекти, както и на експортната ориентация на индустрията. Липсата на виждане за бъдещото технологично развитие на предприятията при новите пазарни условия доведе до разкъсване на производствено-технологичните връзки, до загуба на традиционни пазари и постави началото на деиндустриализацията на страната.

Преценка на дълготрайните материални активи съгласно ПМС N179/91 г. не само не се превърна в надежден критерий за реалната им стойност, но се отрази отрицателно върху финансовите резултати от производството и върху възможностите за обновяване. Възприетият начин за преобразуване на финансовия резултат (печалба или загуба) по баланса доведе до скрито, косвено повишаване на данъчната ставка и постави в неблагоприятно финансово положение тези, които извършват инвестиции. Рязко намаляха реалните средства на предприятията и повечето от тях се превърнаха в нерентабилни.

Данъчният режим, при който са поставени фирмите от реалния сектор на икономиката, е силно утежнен и действа деструктивно върху изменението на технологичния потенциал.

Високите данъчни ставки не носят повече приходи в бюджета, а генерират неуважение към закона и неговото заобикаляне. Макар и диференцирано, данъчното облагане не може да създаде реални материални предпоставки за нормално функциониране на фирмите и за технологично

обновяване, защото не позволява да се натрупват достатъчно собствени средства за инвестиционна дейност върху нова технологична основа.

Създаването на възможности за акумулиране и нарастване на собствения капитал във фирмите предполага намаляване на данъчните ставки, с които се облагат доходите в бизнеса. Предприетата стъпка в тази насока със Закона за данък върху печалбата не дава основание за оптимистични прогнози. Предвиденото подобряване на модела на данъчната система чрез разширяване на данъчната основа и намаляване на данъчната ставка само по себе си е правилен подход. Но приетите данъчни норми могат да се оценят на практика по следния начин:

- реалното намаляване на данъчните ставки се отнася само за държавните предприятия;
- като цяло данъчното облагане отново е твърде високо за осъществяването на ефективен бизнес;
- част от средствата за инвестиции се облагат с данъци, макар и при определени условия;
- премахват се данъчните облекчения, като ролята им на стимулиращ фактор с целево предназначение остава нормативно неизяснена.

Ако се изключи реституцията, не бе приет нито един нормативен акт, с който да се даде шанс на малкия и среден бизнес. Твърдението, че с новия Закон за данък върху печалбата се запазват преференциите за малкия бизнес, е абсурдно. Защото данъчно облагане над 30% е достатъчно високо дори за едрия капитал.

Изводи: 1) Осъвременената стойност на дълготрайните материални активи бе обезценена от високата инфлация.

2) Нормативното ограничаване на амортизационните норми за цели те на данъчното преобразуване на печалбата наруши нормалното възпро изводство на дълготрайните материални активи.

3) При съществуващата данъчна система не могат да се очакват допълнителни вътрешни източници за инвестиции и за изменение на технологичния потенциал.

Предложения: 1) Наложителна е нова пазарна оценка на активите и пасивите на предприятията и нова система на амортизационни отчисления, за да се гарантира чрез тях натрупването на средства за технологично обновяване.

2) Преоценката се налага и заради високата инфлация, чиито разчети досега не водят до определяне и осчетоводяване на нова отчетна и балансова стойност на активите и пасивите.

3) Целесъобразната и икономически обоснована данъчна политика предполага създаване на възможности за активна инвестиционна дейност, съобразно конкретната икономическа обстановка. На сегашния етап на данъчната реформа трябва да има следните акценти:

- да стимулира натрупването на собствени средства във фирмите в размери, необходими за технологично обновяване на производството и капитала;
- да засили контрола върху събирането на данъците и нарушителите да се санкционират по съответния начин.

3.2. Нормативни условия за кредитиране обновяването на технологиите

Кредитът е относително нова за нашата икономика форма за осигуряване на необходимите средства за инвестиране и технологично обновяване. До началото на прехода той обслужваше само движението на оборотните средства срещу символична лихва. Според действащия дотогава организационно-икономически механизъм за регулиране на инвестиционните потоци инвестиционният кредит имаше ограничено приложение. Но характерът на предвидените икономически преобразования предполага той да се превърне в основен източник на инвестиционни средства. Единственото, което бе направено в тази насока, е оттеглянето на държавата от пряко участие в инвестиционния процес, акумулирането на парични средства в държавни и частни банки и либерализирането на лихвения процент. Кредитният ресурс стана труднодостъпен дори за най-оптимистично настроените инвеститори, а натрупването на т.нар. „лоши кредити“ блокира движението на капиталови средства към реалния сектор на икономиката. Заниженият банков контрол обаче създаде възможност за „присвояване“ на значителни кредитни суми с неинвестиционно предназначение.

Проблемът с натрупващите се необслужваеми кредити на държавните предприятия започна да се решава късно и частично. Едва през 1993 г. бе приет Законът за уреждане на несъбираемите кредити до 30.XII.1990 г., който се отнася само за инвестиционните кредити на държавните предприятия, а огромният размер на кредитите за оборотни средства остана „да тежи“ върху баланса на предприятията и върху възможността за получаване на нови кредити.

Ефектът от приложението на закъснелия ЗУНК се свежда до по-нататъшно увеличаване на задлъжнялостта на стопанските структури към банките; дебалансирано натоварване на бюджета (дължимите по ЗУНК лихви и в перспектива - главницата, се финансират основно чрез нарастване на държавния дълг), генериране на инфлационен потенциал (бюджетът започва да плаща повече лихви, отколкото са постъпленията от редовните емисии по финансиране на дефицита, определен със закон). Същевременно проблемите, свързани с новите дългове на предприятията към банките след 1991 г., както и проблемите на междуфирмената задлъжнялост, която допълнително усложнява финансовото им състояние, не са намерили досега окончателно нормативно решение.

Преоформянето на кредитните задължения като ЗУНК-облигации би имало ефект само ако се използват в процеса на приватизацията, но замаяната на дълг срещу собственост не е окончателно нормативно уредена. Забавянето на тези процеси задълбочава финансовата неплатежоспособност на предприятията от реалния сектор и засилва финансовата дестабилизация на банките.

Изводи: 1) Провежданата ограничителна политика по отношение на кредита и повишаването на лихвения процент трайно намаляват инвестициите и отслабват мотивацията за инвестиране.

2) Кредитната система като инвестиционен механизъм ще се възстанови твърде бавно поради кризата в банковия сектор, инерционното свива-

не на икономическия растеж, дефицита на кредитния ресурс, който пък от своя страна влияе негативно върху икономическия растеж.

Предложения: 1) Стабилизирането на банковата система се нуждае от: а) строг нормативен контрол върху процеса на кредитиране, който задължително да бъде обвързан с изпълнението на инвестиционните програми на банките; б) система за следене на кредитополучателя - чрез коренни промени при събирането на вземанията, независимо от формата на собственост.

2) Платежоспособността на перспективните и национално значимите производствени структури (все още няма ясно дефинирани приоритети в тази област) може да се възвърне чрез редуциране на стойността на дълговете им (един своеобразен вътрешен брейди механизъм), чрез разсрочване на лихвените плащания, чрез въвеждане на субсидии към дължаните лихви (за по-малки по размер дългове) или чрез данъчни кредити.

3) В краткосрочен, а може би и в средносрочен период е необходимо нормативно стимулиране на спестяванията, за да се финансира вътрешното инвестиране, да се гарантира икономическият растеж и да се плащат задълженията по новите дългове.

Посочените нормативни условия за провеждане на ефективна кредитна политика е необходимо да се подредят в система, за да се регламентира по законов път използването ѝ като механизъм за инвестиране и технологично обновяване.

3.3. Нормативни условия за стимулиране обновяването на технологиите

Осигуряването на преференциални условия за стопанска дейност на фирмите, които се стремят към обновяване на технологичния си потенциал, е един от начините за създаване на нормална пазарна среда, респ. конкуренция. Приоритетно обоснованата държавна политика в областта на данъчните и кредитните преференции може да доведе до преодоляване на спада в производството, до обновяване на неговата технологична база, до повишаване конкурентноспособността на продукцията и до увеличение на експорта.

Икономическите преференции безспорно ще се отразят негативно върху приходната част на бюджета, но от досегашния фискален централизъм ефект няма.

Необосновано се подценява възможността за инвестиционно обновяване на базата на амортизационните отчисления. Нормативното утвърждаване на нова амортизационна политика чрез ускорена амортизация или чрез прилагането на линейния метод на амортизиране, съчетан с периодична преценка на дълготрайните материални активи, може да осигури изпълнението на основните функции на амортизационните норми:

- първо, отчитане на физическото и моралното изхабяване на дълготрайните активи;
- второ, отразяване реалното участие на капитала като фактор на производството и формирането на текущите разходи на фирмите;

- трето, пълноценно възстановяване в парична форма на авансирания в дълготрайни активи капитал като източник на средства за нови инвестиции.

Законодателно би трябвало да се предвиди възможността тези амортизационни норми да се индексират периодично в съответствие с инфлацията.

Перспективна форма на стимулиране е предоставянето на специални облекчения за малките и средните предприятия като форма на проходящия дребен частен бизнес. Тези фирми могат да бъдат освободени от данък върху печалбата за срок от 3 години, както и от вноските за фонд „ПКБ“ за 5 години за всяко новоразкрито работно място. Държавата може да гарантира до 30% от сумата на кредитите с инвестиционно предназначение, да освободи от мита вноса с инвестиционно предназначение и да защити износа на тези фирми.

Малките и средни предприятия могат да се разглеждат и като материална база на своеобразен технологичен център за създаване и адаптиране на нови технологии. В световен мащаб все по-голямо внимание се отделя на високите технологии, особено на високотехнологичните малки предприятия. Малкият високотехнологичен бизнес не е обикновено предприемачество, а особен бизнес със своите железни правила. Стимулирането намира израз в оказване на финансова помощ на предприятията не само във фазата на изследвания и развойна дейност, но и на следващите етапи на реализация на новите технологии. Перспективните възможности за технологично обновяване в тази насока трябва да намерят отражение в съответно законодателство.

Особено внимание заслужават икономическите облекчения за ефективното адаптиране и използване на вносна техника и вносни технологии. По-важни облекчения в данъчната политика в това отношение биха могли да бъдат: данъчна отстъпка върху инвестирания капитал в научноизследователската и технологичната дейност, ако той превишава половината от общата сума на основния капитал и е предназначен за усвояване на вносни технологии и производства; двойно данъчно намаляване за инвестициите за строителството на здания и съоръжения, необходими за организиране на производства с новите технологични линии; ускорена амортизация за определен срок, например за три години, за предприятия, които произвеждат сложно технологично оборудване по лиценз или чрез трансфер на технологии.

Производителите на експортна продукция на базата на вносни технологии биха могли да използват някои преференции като например: определянето на по-нисък процент на митата, на входните такси и на ДДС за използваните импортните технологии и намаляване облагането на доходите на предприятията; използване на част от амортизационния фонд на тези експортните фирми за разширяване на производството, превъоръжаване и реконструкция. В приоритетните отрасли може да се разреши безпрепятствен превод на лицензионни плащания, освободени от данък.

Изводи: 1) Новата амортизационна политика, инвестиционният данъчен кредит и всички икономически преференции, които целят превръща-

нето на част от печалбата в нови инвестиции, са по-добър вариант за стимулиране на изменението на технологичния потенциал, отколкото създаването на Държавна инвестиционна банка и въвеждането на система за гарантирани държавни поръчки.

2) формите на стимулиране на технологичната промяна не бива да бъдат универсални и безадресни. Целесъобразно би било по законодателен път да се подчертае целевият характер на преференциите, за да изпълнят те ролята си на стимулиращи фактори. Чрез тях следва да се провежда обоснована държавна политика за стимулиране на инвестиционната и технологичната активност на фирмите от реалния сектор на икономиката в определени от държавата приоритетни направления.

Предложения: Стимулирането на технологичната промяна може да се реализира по различни начини:

- прилагане на нелинейни/ускорени амортизационни норми за използваната техниката и технологиите с цел стимулиране на тяхното обновяване;
- освобождаване от данък на част от увеличението на разходите за инвестиции спрямо предишната година, ако са предназначени за технологично обновяване;
- значително намаляване на облагането или пълно освобождаване от данъци, ако направените инвестиции са свързани с приоритетни за страна та иновации;
- предоставяне на привилегирован статус по отношение на достъп до заемите и на условията за тяхното получаване на ориентирани към технологично обновяване предприятия при прецизно разработени икономически приоритети и строг финансов контрол;
- стимулиране на експорта чрез съответна митническа политика, експортни гаранции и други облекчения.

3.4. Нормативни условия за изменение на технологичния потенциал чрез чуждестранни инвестиции

Технологичната промяна изисква огромни инвестиционни ресурси, които ограничените вътрешни възможности за инвестиране не могат да предоставят. Затова особено внимание заслужава привличането на чуждестранни инвестиции за целите на технологичното обновяване.

Въпреки наличието на либерален режим за чуждестранните инвеститори, те се насочват главно към средни и дребни фирми. Техният интерес е преди всичко към търговията и услугите, които им гарантират бърз оборот на вложените средства и добра печалба. В производството засега влизат незначителни ресурси, практически без значение за технологичното обновяване.

Учредяването на смесени дружества бележи много слаба тенденция на развитие. Не са предпочитани и предприятията с държавно участие. С чуждестранните инвестиции у нас за съжаление се промъкват екологично нечисти производства, нежелани в икономически развитите страни.

Причините на макро- и микроравнище могат да се обобщят по следния начин:

- огромен външен дълг и бюджетен дефицит, които водят до несигурна икономическа обстановка и висока инфлация;
- драстично свиване на вътрешното търсене и предлагане;
- изключително бавни темпове на икономически реформи, вкл. приватизация и реструктуриране;
- липса на ясно дефинирани права на собственост за обектите, представящи интерес за инвеститорите;
- трудности при осъществяването на дейността на предприятията;
- липса на опит в маркетинга, мениджмънта и външнотърговските операции на фирмено равнище;
- ниска производителност на работната сила в сравнение със западните стандарти.

Ако следваме принципа на „еднаквия ред“, то нашето законодателство трябва да се насочи към стимулиране на печалбата в реалния сектор на икономиката и на нейното реинвестиране от страна на чуждестранните инвеститори.

В тази насока са предвидените данъчни преференции в новия Закон за данък върху печалбата:

1) фирмите с над 50 на сто чуждо участие да не плащат 3 години данък върху печалбата само за дружества, чийто основен капитал е над 5 млн. лв. Следващите две години тези фирми да са освободени от 50 на сто данък върху печалбата. Парите, спестени от налога, трябва да бъдат реинвестирани в съответните фирми, като поне половината да се вложат в дълготрайни материални активи.

2) Същите данъчни преференции се отнасят и за фирмите с над 66% частен капитал, приватизирани с чуждо участие. Облекченията ще важат само ако приватизираните дружества нямат дългове към бюджета и държавното социално осигуряване. Чуждият инвеститор трябва да изпълнява и всички условия по договора за продажба, вкл. и тези за откриване на нови работни места.

Посочените преференции целят да създадат по-благоприятни условия за чуждестранните инвеститори по подобие на другите източноевропейски страни. Едва ли те ще бъдат достатъчни, за да се възвърне инвестиционното доверие в нашата икономика, но тяхната необходимост не може да се отрече. По-важно е, че отново се допуска една съществена грешка: липсва диференциран подход при стимулиране на реинвестирането на печалбите от чуждестранните инвестиции, тясно обвързан с технологичните приоритети на икономическото ни реструктуриране. Защото такива приоритети няма. Както няма и национална политика за технологична промяна, на която да се основава реструктурирането в реалния сектор на икономиката ни.

Изключително силно се подценява фактът, че чуждестранните инвеститори освен с парите си, идват и с предложения за технологични новости и ноу-хау, които са в основата на технологичното обновяване на производството. Освобождаването на непаричната капиталова вноска от ДДС и мита и опростяването на процедурата при създаването на смесени

дружества ще стимулира участието на чуждестранните лица в тях, защото ще имат възможност да регистрират повече капитал на „по-ниска цена“.

Смесените предприятия могат да създадат един конкурентен сектор в нашата икономика с експортна насоченост, който да стимулира нейното реструктуриране съобразно изискванията на световния пазар. Защото преходът към пазарен модел поставя и проблема за адаптирането на България към западноевропейските и световните стандарти, за близост в равнището на развитие на пазарните структури и механизми, на сферата, обслужваща финансовата дейност на фирмите.

С помощта на чуждия капитал, мениджмънт и организация може да се осигури бързо технологично обновяване на производството и растящ износ на определени високотехнологични продукти.

Привличането на чуждестранни инвеститори за партньори в съвместни производства, и особено при внос на високотехнологично оборудване би могло да се стимулира и с допълнителни преференции (освен горепосочените): освобождаване от данък върху печалбата за 5 години на вложения във висши технологии капитал, ако е над 5 млн. долара; експортни облекчения за високотехнологичните фирми с чуждестранно участие, ако заемат трайно място на международния пазар; приоритетно, предоставяне на краткосрочни кредити за оборотни средства и привилегирован достъп до вътрешния пазар.

Нормативните актове, касаещи масовата и касовата приватизации, дават възможност на чуждестранни инвеститори да участват в приватизационни фондове и да придобиват право да закупуват дялове от приватизирани се предприятия при размяна на дълг срещу собственост, с брейди облигации и др. Но съществуват и редица ограничения и несъответствия, които задържат чуждестранното участие в приватизационния процес:

- според Закона за приватизационните фондове чужденци имат право да създадат фонд само ако са регистрирани като финансова институция по националния им закон през последните пет години, като не се обосновава защо голяма нефинансова компания не може да участва в приватизационен фонд;

- съществуват ограничения за замяна на дълг срещу собственост;

- моделът на касовата приватизация е финансово необезпечен, защото се основава на сделки, кредитирани от български банки, които на практика са декапитализирани, не разполагат със собствени ресурси и не могат да обслужват пълноценно този процес;

- процедурите по приватизацията не са хармонизирани по законодателен път със сключването на концесионни договори, което дава възможност за некоректни приватизационни сделки под прикритието на Закона за концесиите;

- изискването за изричното концесионно разрешение за осъществяването на транзитни магистрални линии от различен характер отблъсква чуждестранните инвеститори, макар да противоречи на конституцията, защото върху тази дейност няма категорично установен държавен монопол.

Изводи: 1) Либералният режим за чуждестранните инвестиции у нас

не е конкретизиран, не е насочен в съответствие с приоритетите на националната ни икономика. Той не създава благоприятни условия и стимули за насърчаване на чуждестранните инвеститори в онези икономически сфери, в които страната ни има трайни икономически интереси, но не биха могли да се развият без участието на чуждестранния капитал.

2) Чуждестранният инвеститор е принуден да извършва своята стопанска дейност при същите неустановени нормативно условия и неблагоприятна инвестиционна среда, както и българският инвеститор.

3) Нормативното регламентиране на капиталовия и кредитния пазар, на инвестиционните фондове, на приватизационните фондове и на възможностите за участие на чуждестранния капитал в масовата приватизация, на концесиите очертава правната рамка, която урежда въпросите на инвестирането като цяло. Тяхното комплексно разработване, приемане и прилагане като система е от значение както за местните инвеститори, така и за чуждестранните.

Предложения: За да се осигури и ускори процесът на привличане на чуждестранни инвестиции в страната, са необходими нормативни мерки в следните насоки:

1) Решаването на проблема с външния и вътрешния дълг чрез различни техники за трансформирането му, с акцент върху замяната на дълг срещу собственост, които са и стимул за инвестиране.

2) Осъществяване на успешен приватизационен процес, който е свързан с развитието на частния сектор - важно условие за засилен интерес на чуждестранните инвеститори.

3) Развитие на съвременна банкова система. Чуждестранните банки и филиали могат значително да ускорят процеса на създаване на смесени предприятия, както и да спомогнат за създаването и развитието на кредитен пазар и на фондова борса в страната.

4) Освобождаване на механизмите, които стимулират предлагането чрез усъвършенстване на данъчно-амортизационната система.

5) Премахване на бюрократизма и административните бариери при създаването на фирми с чуждестранно участие.

Предлаганите дотук мерки за активизиране изменението на технологичния потенциал е целесъобразно да се материализират в съответните законови актове. Това ще осигури уреждането с единни правни норми на широк кръг от въпроси, които регулират управлението на стопанската, на научноизследователската и технологичната дейност. С въвеждането на закони ще се премахне досегашната практика на издаване на многобройни подзаконови актове, ще се избегне противоречието между отделните правни норми и споровете в тълкуването при прилагането им, ще се създадат необходимите гаранции за инвестиционната активност на фирмите.

Ако следваме логиката, че технологичната промяна в реалния сектор на икономиката на страната е същностна черта на прехода към пазарно стопанство, то мерките, които активизират изменението на технологичния потенциал, трябва да намерят правно уреждане както следва:

Първо, правата и задълженията, както и икономическите преференции на фирмите, независимо от формата им на собственост и стопанисва-

не, да се основават на нормативно съвместими закони, които регламентират стопанската дейност като цяло.

Второ, ревизирането на данъчното законодателство и уеднаквяването му за всички физически и юридически лица, вкл. и предлаганите данъчни облекчения за технологично обновяване и инвестиране, да се регламентират по съответния нормативен начин и да се свържат с приоритетните направления на икономическото ни развитие.

Трето, регулирането на националния капиталов и кредитен пазар изисква приемане на всички негови закони „в пакет“ и създаване на ясни правила и норми в подзаконовите актове.

Четвърто, регламентирането на интелектуалната собственост, на научноизследователската и технологичната дейност по законов път да се извършва в пряка връзка с въвеждането на пазарните принципи и механизми.

Подценяването на дългосрочната структурна политика за развитие на националното ни стопанство, в която да са определени приоритетите при инвестирането за технологична промяна на икономиката в преход, затруднява изграждането на институционалната ѝ база, на съответстващото ѝ законодателство и свързаните с него разпоредителни институции. Създаването на нормативни условия за изменение на технологичния потенциал в реалния сектор изисква съчетаване на националните интереси с интересите на частния бизнес, вкл. и на чуждестранния, за ефективно решаване на икономическите и социалните проблеми на прехода към пазарна икономика.

От направения анализ на състоянието на финансовата среда и нормативната база и тяхното въздействие върху технологичното обновяване, както и от формулираните предложения за усъвършенстването им следва изводът, че е необходимо разработване на стратегия за развитие на страната, в която технологичната промяна да заеме централно място, като за целта се разработят и съответни програми за реализирането ѝ.

По-нататък накратко ще се спрем на опита на Германия като вариант за решение на този актуален и жизненоважен проблем за развитието на страната.

4. ТЕХНОЛОГИЧНАТА ПРОМЯНА В ГЕРМАНИЯ И ДЪРЖАВНИ ПРОГРАМИ ЗА ПРИСЪЕДИНЕНИТЕ ПРОВИНЦИИ

Развитието на финансовата среда и нормативната база в Германия са подчинени на обновяването на технологиите с цел създаване на конкурентна на световния пазар продукция. За целите на изследването интерес представлява ситуацията в Западна Германия, която е безспорен лидер в технологичното развитие в Западна Европа, и Източна Германия, чието технологично развитие преди Обединението бе обвързано основно с разпадналия се пазар на бившия социалистически лагер.

Западна Германия

В Западна Германия промяната в технологиите е заложена в бизнес-стратегии на фирмите. За тази цел през 1992 г. са използвани средства в размер на 80,7 млрд. ДМ. Разходи за наука и техника се правят предимно от големите индустриални фирми. В тях например са финансирани две трети от съвкупните разходи за научноизследователската и развойна дейност в Западна Германия. Съответно 16% и 14% от тях са оползотворени целенасочено в университетски изследователски центрове, както и в изследователски звена извън университетите¹⁶. Опитът на западногерманските фирми нагледно показва, че без иновационна предприемаческа активност на микроравнище с цел производство на висококачествена, конкурентоспособна продукция е невъзможно интегрирането към икономическите структури на Европейския съюз. В този смисъл катализаторът, който активира промяната в технологичния потенциал, е пазарът.

Прави впечатление, че научноизследователската и развойната дейност в Западна Германия е застъпена предимно в индустриални предприятия с по-големи размери (заетост 1 000 и повече д.). В тях са ангажирани 80,3 % от съвкупния изследователски персонал. В големите по размер предприятия се влагат и основната част от съвкупните разходи за научно-технически изследвания (84,7 %). В предприятията със заетост 100-499 д. съответните относителни дялове са - 9,7% и 7,5%. Относителният дял на научно-техническия персонал в най-малките предприятия (с заетост до 100 д.) е 4,9 %, а в структурата на съвкупните разходи за изследователска дейност - 3,5 %.

По тези причини научноизследователската и развойната дейност в Западна Германия се осъществява най-активно в големите индустриални предприятия. Действително единствено силни, стабилни, в продължение на години утвърждавани на пазара фирми, могат да си позволят да отделят огромни финансови средства за изследователска и експериментална дейност с цел технологично обновяване.

Като се съди по броя на научноизследователския персонал и направените разходи, е видно, че в Западна Германия технологичният потенциал най-широко е застъпен в електротехниката, химическата промишленост, подемното машиностроене, фината механика и оптиката. Най-голяма пасивност в това отношение се проявява във въгледобивната промишленост, целулозно-хартиената, кожарската и текстилна промишленост. При това в химическата промишленост и електротехниката доминират по-големи научноизследователски звена за разлика, например, от фината механика и оптиката.

Гъвкави възможности за технологично развитие се разкриват за дребния бизнес.

В този смисъл западногерманската икономика предполага диференцирана браншова структура, в която оптимално се съчетават както големи, така и малки и средни икономически единици, в това число и

¹⁶ Die Situation der ausseruniversitären und industriellen Forschung in den neuen Bundesländern, DJW - Wochenbericht, № 44, 1993, s. 523.

научноизследователски. На тази основа се създават благоприятни предпоставки за технологичен трансфер от изследователската сфера към производството на продукти с високо технологическо равнище.

Източна Германия

След Обединението процесите на трансформация на финансовата среда и нормативната база в източната част на Германия са особено динамични. Те са подчинени на необходимостта от създаване на конкурентна в условията на Европейския съюз продукция. За целта в действие са съответни финансови програми и нормативни документи за технологично реструктуриране. Резултатът от прилагането им е пълно разрушаване на изградената преди структура от технологични центрове към комбинатите и научноизследователски формирования. Това се отрази силно негативно върху изградената до 1989 г. технологичен потенциал. Като резултат броят на заетите в областта на технологиите в стопанския сектор намаля от 85 700 д. през 1989 г. на 16 000 през 1993 г. В процеса на реструктуриране Немската Агенция по приватизация (Treuhandaanstalt) остави на заден план изискването за гарантиране на заетост в технологичната сфера и запазване на наличните машини. Ангажиментите на западногерманските предприемачи се свеждаха най-често до демантиране на налични производствени капацитети. Според оценки на немски експерти това е един от най-съществените недостатъци на реализираната в Източна Германия приватизационна политика.

В процеса на трансформация едрите комбинати на бившата ГДР се разпадат на по-малки стопански единици. Това разкъсва технологичния процес и разпръсква научните и технически кадри в по-малки стопански формирования. Безспорно това е една от причините научно-техническият персонал да преобладава в средните предприятия (със заетост от 100 - 499 д.), както и в малките фирми (със заетост под 100 д.). Относителният дял на заетите в тях научноизследователски кадри през 1992 г. е съответно 37 % и 30,7 %, а делът на разходите за научноизследователска и развойна дейност - съответно 34,7%, респ. 34,7 %. За разлика от Западна Германия в големите предприятия на бившата ГДР (със заетост над 1000 д.) са ангажирани едва около 19,1 % от научните кадри и са направени не повече от 24,1 % от съвкупните разходи за научноизследователска и развойна дейност.

Това по всяка вероятност се дължи на необходимостта от преодоляване на евентуална конкуренция поради сходството между технологичното развитие на бившата Западна Германия и экс-ГДР и браншовата им специфика. И в новите източни провинции най-активно наукотехнически изследвания се провеждат в отрасли като химията, машиностроенето, електротехниката и фината механика. В тези браншове през 1992 г. са заети съответно 11,7 %, 31,1%, 21,8 %, 3,2 % от научноизследователските кадри. В тях са реализирани и респ. 13,1 %, 28,3 %, 25,6%, 3,7 % от съвкупните разходи за НИРД.

В Източна Германия производството на стоки, които досега са имали лесен достъп до международния пазар, се стеснява, според изследване

на Института по световно стопанство в Кил. Вече много повече се залага на производството на нови продукти, които понастоящем търсят пазарни ниши и възможности за реализация.¹⁷

Малките рискови фирми, ориентирани към нови технологии в бившата ГДР, функционират при облекчени финансови условия, уредени със съответни нормативни документи. Предвидени са социални законодателни мерки за стимулиране на иновационните малки рискови фирми. Спрямо тях важи режим на ускорена норма на амортизационните отчисления. При условие че се касае за инвестиции с цел въвеждане на високо-ефективни технологии и експортни производства, стойността на вложения капитал се изписва за 3 години, през първата - 50 %, а през втората и третата година - съответно 30 и 20%. Освен това за научно-изследователските звена е разрешено формирането на необлагаем с данъци резерв печалба (максимум 50 000 ДМ).¹⁸ Благоприятно е въздействието на позволения гратисен период за ползуването от изследователските фирми кредити през първите две години след старта.

Правителствени програми за стимулиране на технологичното обновяване в бившата ГДР.

Мероприятията, насочени към стимулиране на технологичното обновяване в Източна Германия, имат изключително широк аспект, който може да се разглежда на 3 равнища: Европейски съюз, федерация, Лендери. Целта е чрез активно стимулиране на технологичното обновяване да се формират благоприятни предпоставки за технологично реструктуриране в съответствие с новите изисквания.

Държавните субсидии, отпуснати за стимулиране на технологично обновяване в Източна Германия през 1994 г., надхвърлят сумата от 770 млн. ДМ.¹⁴ Техният относителен дял спрямо съвкупните разходи за развитие надхвърля 40 %. Технологичното обновяване е поставено в центъра на структурната реформа в бившата ГДР. Доказателство за това е, че 60 от приоритетните правителствени програми за стимулиране на технологичното обновяване са насочени само към в източните провинции. Те преследват различни цели - стимулиране на научноизследователския персонал, стимулиране на проекти, сключване на договори с научноизследователски центрове, технологически трансфер и пр.

Чрез Програмата за стимулиране на научно-техническия персонал - Изток, финансирана от федералното министерство на икономиката например, са активирани над 10 000 д., които съставляват около 2/3 от научните кадри в Източна Германия. До 1994 г. по споменатата програма са финансирани около 206,8 млн. ДМ. Само през 1994 г. отпуснатите средства за тази цел са около 67,1 млн. ДМ. Подобна програма, стимулира-

¹⁷ Klodt H. Standart Deutschland - Strukturelle Herausforderungen im neuen Europa, Kiel, 1994, s. 137.

¹⁸ Zur Förderpolitik in Ostdeutschland, DJW. Wochenbericht. Gesamtwirtschaftliche und unternehmerische Anpassungsfortschritte in Ostdeutschland, 12 Bericht. s. 97.

⁹ Forschung - und Entwicklung in Ostdeutschland, DJW - Wochebericht. H. 6, 1995. s. 147.

ща нарастването на научно-техническия персонал, в размер на 17,9 млн. ДМ през 1994 г. и 63 млн. ДМ общо до 1994 г. е финансирана от федералното министерство за изследвания и технологии.²⁰

Много активно в Източна Германия се стимулират и научноизследователски проекти. Най-голяма финансова сила има Правителствената програма за финансиране на проекти, свързани с техническото обновяване, гарантирана от федералното министерство на изследванията и технологиите. Чрез нея през 1994 г. са отпуснати 240 млн. ДМ, а съвкупно изразходените средства досега надхвърлят 729 млн. ДМ. Конкретно за стимулиране на стопанските изследователски звена (Forschungs - GmbH) Министерството на икономиката е изразходило през 1994 г. 149,5 млн. ДМ. В размер на около 80 млн. ДМ е програмата Стимулиране на иновациите - Изток.

Специално внимание се отделя на сключването на договори с научноизследователски звена и активизиране на кооперирането с тях. В това направление федералното министерство на икономиката финансира програмата Изследователски договори (поръчки) - Изток, а федералното министерство на изследванията и технологиите програмата - Изследователски договори (поръчки) Запад - Изток, съответно в размер на 56,2 млн. ДМ и 56,1 млн. ДМ за 1994 г.²¹

На Агенциите за технологичен трансфер и стимулиране на иновациите през 1994 г. са предоставени средства в размер на 31,6 млн. ДМ. Много активно се стимулират центровете за компютърно интегрирано производство, както и технологическите трансферни центрове.

Българската икономика не разполага с финансовия ресурс, който Германия отделя за програмите за технологично обновяване на източните ѝ провинции. Освен това геополитическото ѝ разположение е различно и предполага друг подход при конституиране на стратегията за технологична промяна. Но от прегледа на германския опит най-тревожна е констатацията, че в сравнение с него у нас дори не се поставя въпросът за разработване на концепция за развитие, подчинена на технологичното обновяване, още по-малко за програми за технологична промяна, финансовата среда не мобилизира наличните, макар и силно ограничени ресурси за промяна в технологиите, която да ги направи адекватни на съвременните изисквания. Нормативната база е противоречива и не създава условия за реализиране на иновативни стратегии, дори в момента води до декапитализация на икономиката.

За преодоляването на тази катастрофална ситуация е необходимо разработването и приемането на концепция и съответни програми за технологично обновяване от Парламента, на която да са подчинени измененията, допълненията и новите закони, както и на нормативните документи, приемани от Правителството. Създаването на среда, мобилизираща вътрешните и външните ресурси за обновяване и промяна в технологиите, е единственият шанс за оцеляване и развитие на страната на този етап. В

²⁰ Ebeuso, s. 147.

²¹ Ebeuso, s. 147.

²² Ebeuso, s. 147.

този смисъл направените предложения могат да послужат при разработване на варианти за концепция и съответни програми за технологична промяна в икономиката.

**ФИНАНСОВА СРЕДА И
НОРМАТИВНА БАЗА
ЗА ТЕХНОЛОГИЧНА ПРОМЯНА**

*Ягр Р. Чобанова, Т. Димитров, д-р П.
Илева, д-р Р. Бакърджиева*

Резюме

Студията поставя проблема за икономическите аспекти на технологичната промяна като безалтернативен приоритет в стратегията за излизане от кризата. Направеният анализ показва, че икономиката на България загубва с ускорени темпове способността си за технологично обновяване. Липсват финансови средства и стимули за обновяване на технологиите, налице е ясна тенденция към декапитализация на икономиката, финансовата среда не мобилизира наличните, макар и силно ограничени ресурси. Нормативната база е противоречива и не създава условия за планиране и реализиране на иновативни стратегии.

В студията са формулирани предложения за усъвършенстване на финансовата среда и нормативната база с цел да се създадат условия за обновяване и промяна на технологиите за производство, като е отчетен и опитът на Германия през последните години. В тази връзка са очертани контурите на 15-годишна национална програма за мобилизиране на ресурси за технологично обновяване.

Направените предложения могат да послужат при разработването на концепция и програми за технологична промяна в икономиката на България.

**FINANCIAL ENVIRONMENT
AND NORMATIVE BASE
FOR TECHNOLOGICAL CHANGE**

*Dr R. Chobanova, T. Dimitrov, Dr P. /Ileva,
Dr R. Bakardjieva*

Summary

The paper carries out the problem of economic aspects of technology change as an alternativeless priority in the strategy of getting out of the crisis. The provided analysis shows that Bulgarian economy has lost its technological capability by leaps and bounds. Financial sources as stimulus for technology change are absent, there is a clear tendency of decapitalisation of the economy. The financial environment does not mobilise the limited sources. The normative base is antagonistic and does not create conditions for planning and realising innovative strategies.

The paper offers proposals for improving the financial environment as well as the normative base in order to create conditions for technology change taking into account the German experience. In this connection a variant of 15 years national programme for mobilising resources for technology change is proposed.

The formulated measures would help in elaboration of a concept and programmes for technology change in the Bulgarian economy.